

Nr 29

Utlåtande i anledning av framställning av fullmäktige i riksgäldskontoret angående riksdagsledamöternas bostadsfråga.

Med skrivelse till riksdagen den 17 oktober 1963 har fullmäktige i riksgäldskontoret överlämnat ett betänkande med en av riksdagen begärd utredning av riksdagsledamöternas bostadsfråga. Fullmäktige har vidare hemställt att riksdagen ville

1. uppdraga åt fullmäktige att i enlighet med de riktlinjer, som på grund av förevarande kommittébetänkande kan komma att av riksdagen uppdragas, vidare bereda frågan om riksdagsledamöternas bostads- och arbetsförhållanden och att i samband därmed taga de initiativ och i övrigt vidtaga de åtgärder, som kan finnas ändamålsenliga och av omständigheterna påkallade, däri inbegripet framställningar i ämnet till riksdagen;

2. på tilläggsstat I för budgetåret 1963/64 till »Förvärv av bostadsrätter för riksdagens räkning» anvisa ett investeringsanslag av 300 000 kronor under fonden för förslag till statsverket.

Framställningen och kommittébetänkandet har såsom *bilaga* fogats till detta utlåtande.

Utskottet

Den utredning som föranleddes av de till 1961 års riksdag väckta motionerna (I: 149 och II: 177, BoU utl. 16, skr. 147) om riksdagsledamöternas bostadsfråga i Stockholm har nu färdigställts. Utredningen har utförts av en av fullmäktige i riksgäldskontoret för ändamålet tillsatt kommitté.

Kommittén har gjort en enkät bland riksdagsledamöterna om deras nuvarande bostads- och arbetsförhållanden och om deras önskemål och synpunkter i dessa avseenden. Kommittén redovisar också hur bostads- och arbetsrumsfrågan har lösts för ledamöterna i de andra nordiska parlamenten. Med hänsyn till sambandet mellan tillgången på arbetsplatser i riksdagen och sättet för bostadsfrågans lösning har kommittén undersökt möjligheterna att skapa ytterligare arbetsrum i riksdagshuset eller i tillbyggnader till detta eller inom det nuvarande riksbankshuset. Kommittén berör också frågan om riksdagsrestaurangens framtida förläggning och karaktär.

Utredningen visar i dessa delar i huvudsak att, medan ca 40 procent av de 355 ledamöter som besvarat frågorna inte anser sig ha några nämnvärda olägenheter med bostaden, återstoden framför kritik i någon form. Nästan

alla svarande anser att åtgärder bör vidtas för att förbättra bostadssituationen för ledamöterna. 224 ledamöter förklarar sig intresserade av att utbyta sin nuvarande bostad mot abonnemang på ett riksdagshotell eller en för hela året genom riksdagen förhyrd lägenhet. Vad gäller arbetsrumsfrågan anser sig 122 ledamöter behöva eget arbetsrum, medan 73 ledamöter önskar delat rum och 89 ledamöter anser tillgång till arbetsplats för sporadiskt bruk tillräcklig. Önskemålen innebär att sammanlagt 200 arbetsrum skulle erfordras för närvarande.

Beträffande möjligheterna att öka antalet arbetsrum visar utredningen att en ombyggnad av riksbankshuset skulle ge lokalutrymmen motsvarande 160—175 arbetsrum, en tillbyggnad i form av två flyglar 50—100 rum samt en ombyggnad av första kammarens plenisal ca 175 rum, d. v. s. ett maximum av ca 400 rum. Kostnaderna för en ombyggnad av riksbankshuset och därav föranledda ändringar inom riksdagshuset anges till ca 9 milj. kr. En ombyggnad av första kammarens plenisal skulle därutöver kosta ca 4,5 milj. kr. Någon kostnadskalkyl för flygelalternativet föreligger inte.

Kommittén anser att målsättningen bör vara att varje ledamot skall tillhandahållas ett arbetsrum. Detta innebär ett behov av 383 rum vid nuvarande tvåkammersystem och av 290 rum vid ett enkammarssystem enligt författningsutredningens förslag. Kommittén konstaterar vidare sammanfattningsvis att utredningen får anses ha visat att riksdagsledamöternas bostadsfråga inte bör lösas efter en enda linje. De typer av lösningar som framkommit är riksdagshotell, abonnemang på hotellrum samt lägenheter, vilka kan utgöras antingen av insprängda lägenheter, mindre kollektiver eller kollektivhus. Avslutningsvis nämner kommittén att den under slutskedet av sitt arbete medverkat vid utformningen av ett bostadsprojekt i kv. Jungfrun nr 7 på Östermalm, med adress Jungfrugatan 15, där 10 à 12 bostadsrättslägenheter om ett eller två rum med kokvrå kan ställas till riksdagsledamöternas disposition.

Riksgäldsfullmäktige ansluter sig till kommitténs uttalanden. Det av kommittén omnämnda projektet i kv. Jungfrun nr 7 har numera fortskridit så långt att fullmäktige i sammanhanget underställer projektet riksdagen för godkännande. Enligt vad utskottet under hand inhämtat avses ca hälften av det äskade beloppet för förvärv av lägenheter i denna fastighet. Återstoden av beloppet är beräknat för ytterligare ett projekt, som kan komma att aktualiseras inom en nära framtid. För detta lägenhetsförvärv kan det enligt vad utskottet erfarit bli aktuellt med tecknande av en garanti för viss del av den erforderliga fastighetskrediten.

Enligt utskottets mening skulle det av fullmäktige förordade engagemang i bostadsföreningen i kv. Jungfrun nr 7 liksom i det ytterligare projekt till anskaffande av bostadsrättslägenheter som aktualiserats möjliggöra en värdefull dellösning av riksdagsledamöternas bostadsfråga med en ur statsverkets synpunkt godtagbar och räntabel finansiell insats. Meningen

är att lägenheterna, som avses skola förvärvas av riksgäldskontoret för riksdagens räkning, skall uthyras till ledamöterna mot en hyra, som inkluderar alla kostnader inklusive ränta på insatsen. Det har upplysts, att ledamöternas efterfrågan på lägenheterna i kv. Jungfrun överstiger antalet disponibla lägenheter. Även för lägenheterna i det andra projektet lär intresset vara betydande. Med hänsyn till det nu sagda tillstyrker utskottet fullmäktiges framställning om medelsanvisning. Av praktiska skäl bör riksdagen i detta sammanhang redan nu fatta beslut om rätt för fullmäktige att, där est så finnes erforderligt, teckna garanti för sådant av kreditinstitut lämnat lån till fastigheten, som ligger mellan sekundärlånet och kontantinsatsen. En garantismma av 500 000 kr. har angivits såsom lämplig för ändamålet.

Riksgäldsfullmäktige har vidare hemställt om riktlinjer för bedrivandet av det fortsatta arbetet. Såsom både kommittén och fullmäktige framhåller är riksdagsledamöternas bostadsfråga nära förknippad med frågan om tillgången på arbetsplatser i riksdagen. Det är tydligt att kraven på bostädernas storlek och utrustning blir andra än i dag, om man avser att förverkliga den av kommittén och fullmäktige uppställda målsättningen, att varje ledamot skall beredas möjlighet att få ett eget arbetsrum. Det erforderliga antalet arbetsrum skulle därvid med det nuvarande tvåkammerssystemet utgöra 383 och med författningsutredningens enkammerssystem 290. Av vad som tidigare sagts framgår, att ett rumsantal av denna storlek kan förverkligas endast genom ianspråktagande av riksbanksbyggnaden och — vid ett enkammersystem — genom ombyggnad av första kammarens plenisal eller genom tillskapande av lokaler utanför de nuvarande riksdags- och riksbanksbyggnaderna.

Vad gäller möjligheterna att disponera riksbanksbyggnaden torde det även vid en forcering av riksbankens utflyttning dröja åtskilliga år innan byggnaden står till förfogande för en ombyggnad.

Med hänsyn till ovissheten om ställningstagandena till författningsutredningens förslag och den därmed delvis sammanhängande osäkerheten om möjligheterna att tillgodose behoven av arbetsplatser för ledamöterna, bör man enligt utskottets mening undvika att på nuvarande stadium engagera sig i lösningar av bostads- och arbetsrumsfrågan som är kapitalkrävande och som binder framtida ställningstaganden i dessa hänseenden. Å andra sidan måste det bedömas som synnerligen otillfredsställande om inga ytterligare åtgärder skulle vidtas för att lösa ledamöternas arbetsrums- och bostadsfråga under den förhållandevis långa tid som återstår tills en mera permanent lösning kunnat genomföras på grundval av ställningstaganden till arbetsrumsfrågan. Fullmäktige bör därför uppmärksamt undersöka de möjligheter som kan föreligga att lätta den besvärande situationen. I första hand torde böra ifrågakomma att överväga att genom utflyttning av riksdagsrevisorernas kansli och Nordiska rådets sekretariat utnyttja de lokaler som

f. n. disponeras av dessa organ. Enligt utskottets mening utgör vidare engagemang av det slag fullmäktige nu underställt riksdagen lämpliga lösningar av bostadsfrågan i den nuvarande situationen. Även om de innebär en viss kapitalinsats får de bedömas som finansiellt försvarliga och utan bindningar för framtida ställningstaganden. Denna framgångsväg bör fullmäktige därför beakta även i framtiden. Detsamma gäller möjligheterna att erhålla lämpligt belägna, insprängda lägenheter liksom möjligheterna till abonnemang på hotellrum. De av kommittén nämnda lösningarna med riksdagshotell och kollektivhus kräver båda avsevärda kapitalinsatser och lång tid för sitt förverkligande samtidigt som de givetvis påverkar lösningen av arbetsrumsfrågan. Även om fullmäktige uppmärksam bör följa utvecklingen jämväl i dessa hänseenden och till riksdagen inkomma med de förslag som kan påkallas, torde därför en avsevärt större försiktighet böra iaktas beträffande projekt av detta slag än beträffande de mindre kollektiverna och de insprängda lägenheterna.

Vad fullmäktige uttalat beträffande riksdagsrestaurangens förläggning och karaktär samt beträffande riksdagshusplanens slutliga ordnande synes inte på nuvarande stadium behöva föranleda något ställningstagande från riksdagens sida.

Åberopande det nu anförda hemställer utskottet,
att riksdagen måtte

1. på tilläggsstat I för budgetåret 1963/64 anvisa till *Förvärv av bostadsrätter för riksdagens räkning* ett investeringsanslag av 300 000 kronor under fonden för förslag till statsverket;
2. bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för anskaffande av bostäder för riksdagens räkning ikläda riksgäldskontoret garanti till ett belopp av sammanlagt högst 500 000 kronor för lån upptagna av bostadsrättsföreningar, stiftelser eller dylikt; samt
3. uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att i enlighet med de riktlinjer som angivits i utlåtandet vidare bereda frågan om riksdagsledamöternas bostads- och arbetsförhållanden och att i samband därmed taga de initiativ och i övrigt vidtaga de åtgärder, som kan finnas ändamålsenliga och av omständigheterna påkallade, däri inbegripet framställningar i ämnet till riksdagen.

Stockholm den 26 november 1963

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande vid behandlingen av punkt 1 i utskottets hemställan:

från första kammaren: herrar Ståhle, Schmidt*, Gustaf Henry Hansson*, Åke Larsson, Nils Theodor Larsson, Gorthon, Palm och Augustsson;

från andra kammaren: herrar Regnéll, Berglund*, fru Renström-Ingenäs, herrar Carlsson i Stockholm, Bengtsson i Landskrona, Ekström i Iggesund, Rask och Börjesson i Falköping.

* Ej närvarande vid justeringen.

Närvarande vid behandlingen av punkterna 2 och 3 i utskottets hemställan:

från första kammaren: herrar Ståhle, Åke Larsson, Nils Theodor Larsson, Gorthon, Palm, Stefanson, Nordenson och Augustsson;

från andra kammaren: herr Regnéll, fru Renström-Ingenäs, herrar Carlsson i Stockholm, Bengtsson i Landskrona, Ekström i Iggesund, Rask och Hyltander.

Till

Sveriges Riksdag

Med bifall till i ämnet väckta motioner och i enlighet med hemställan av bankoutskottet i utlåtande nr 16 uppdrog 1961 års riksdag (riksdagens skrivelse nr 147/1961) åt fullmäktige i riksgäldskontoret att efter av utskottet angivna riktlinjer utreda riksdagsledamöternas bostadsfråga.

Sedan den sålunda påkallade utredningen numera verkstälts genom en särskild av fullmäktige för ändamålet tillsatt kommitté, får fullmäktige härmed överlämna kommitténs betänkande i ämnet.

För egen del får fullmäktige anföra följande.

Kommitténs arbete har i enlighet med de av bankoutskottet lämnade direktiven väsentligen omfattat dels en kartläggning av riksdagsledamöternas nuvarande bostads- och arbetsförhållanden samt deras behov och önskemål i dessa avseenden, och dels en inventering av de möjligheter som står till buds eller kan skapas för att tillgodose dessa behov.

Genom en av kommittén anordnad enkät bland riksdagsledamöterna har erhållits material för belysning av hithörande spörsmål. För resultatet av enkäten lämnas en redogörelse i betänkandet jämte bilagor. Med utgångspunkt från detta material samt inhämtade uppgifter från övriga nordiska parlament har kommittén redovisat ett flertal alternativ till lösning av riksdagsledamöternas bostadsfråga och förbättring av deras arbetsförhållanden.

Vad till en början beträffar möjligheterna att tillgodose riksdagsledamöternas anspråk på ändamålsenliga arbetslokaler inom eller i omedelbar anslutning till riksdagshuset, är dessa självfallet i mycket hög grad beroende av en eventuell övergång till enkammersystem och av riksbankens ifrågasatta utflyttning från sina nuvarande lokaler. Enligt de av riksdagsledamöterna lämnade enkätsvaren, vilka som väntat gav ett klart utslag för nödvändigheten av radikala förbättringar, skulle för nuvarande tvåkammarriksdag föreligga ett behov av ca 200 arbetsrum (inkl. rum för statsråd, talmän, gruppleddare och utskottsordförande), varav ca 125 enmansrum och resten delade rum. För en enkammarriksdag om 290 ledamöter skulle enligt motsvarande beräkningsgrund erfordras ca 150 rum. I likhet med kommittén anser fullmäktige emellertid, att målsättningen för framtiden bör vara, att varje riksdagsledamot bereds möjlighet att få ett eget arbetsrum, vilket alltså skulle innebära ett behov av maximalt 383 rum vid bibehållet tvåkammarssystem och eljest 290 rum, vilka siffror dock torde kunna något

reduceras med hänsyn till att det alltid kommer att finnas riksdagsledamöter som av olika anledningar ej gör anspråk på eget arbetsrum i riksdagshuset.

En så ambitiös målsättning kan dock, såsom kommitténs utredning visar och som jämväl av 1961 års statsrevisorer antytts, knappast realiseras utan ianspråktagande av lokaler i riksbankshuset. Särskilt gäller naturligtvis denna reservation vid bibehållet tvåkammerssystem, som ej lämnar utrymme för större omdispositioner av lokalerna inom riksdagshuset. Fullmäktige vill därför för sin del understryka angelägenheten av att en lösning av riksbankens lokalfråga så långt möjligt påskyndas. Ett icke obetydligt tillskott av arbetsrum — omkring 50—100 rum beroende på olika byggnadsalternativ — skulle även kunna vinnas genom det i betänkandet omnämnda projektet att uppföra två med riksdagshuset parallella flygelbyggnader. Detta projekt föreligger ännu ej helt utarbetat i modell och skisser och har därför ej kunnat närmare studeras av fullmäktige. Avsikten är emellertid, att ett fullständigt förslag skall inom kort bli tillgängligt för riksdagens ledamöter.

Självfallet är det icke möjligt att för närvarande taga slutlig ställning till vare sig nyssnämnda projekt eller övriga av kommittén redovisade alternativ för ökning av tillgången på arbetslokaler för riksdagsledamöterna och för de inom riksdagshuset arbetande organen, eftersom förutsättningarna för ett realiserande av desamma i stort sett ännu ej föreligger. Frågan bör emellertid självfallet bli föremål för fortsatt studium. I avvaktan på en mer definitiv lösning av lokalfrågan anser fullmäktige i likhet med kommittén angeläget, att partiella åtgärder vidtages för att så långt möjligt ernå snara förbättringar av arbetsförhållandena i riksdagshuset. Fullmäktige avser, i den mån detta ankommer på fullmäktige, vidtaga anstalter härför.

Vad angår riksdagsledamöternas bostadsförhållanden har kommittén på grundval av bl. a. enkätsvaren funnit, att frågan lämpligen icke bör lösas efter en enda linje. Kommittén har i stället förordat lösningar, som i första hand innebär en kombination av alternativen hotell och insprängda lägenheter. Fullmäktige finner detta vara en riktig bedömning. Kommittén har redovisat olika tänkbara alternativ för att tillgodose riksdagsledamöternas bostadsbehov. En del av dessa förutsätter direkt medverkan i en eller annan form av riksgäldskontoret, särskilt i fråga om sättet för finansieringen av olika projekt, i vilket avseende flera skilda lösningar enligt kommittén är möjliga. Även i övrigt synes kommittén ha utgått ifrån, att på riksgäldskontoret skulle ankomma att följa upp och vidare studera kommitténs alternativa riktlinjer samt att taga de initiativ, däri inberäknat framställningar i förekommande fall till riksdagen, som kan påkallas av omständigheterna. Fullmäktige är för sin del beredda att i nu nämnda hänseenden lämna sin medverkan i den utsträckning riksdagen kan finna lämpligt.

Även om det beträffande de flesta av alternativen för bostadsfrågans lösning kan sägas, att de icke torde kunna realiseras förrän på längre sikt, synes dock vissa möjligheter föreligga att inom en relativt snar framtid ernå ett visst tillskott av lägenheter till riksdagsledamöternas disposition. Fullmäktige syftar härvid på det av kommittén särskilt omnämnda bostadsprojektet i kv. Jungfrun 7 på Östermalm, där en- och tvårumslägenheter med kokvrå skulle kunna ställas till förfogande, varvid bostadsrätterna skulle förvärfvas av riksgäldskontoret för riksdagens räkning. Andra liknande projekt kan förväntas småningom bli aktuella. Fullmäktige, som anser angeläget, att dessa möjligheter all förbättra riksdagsledamöternas bostadsförhållanden icke försittes och som i likhet med kommittén anser det

lämpligt att dispositionsrätten till lägenheterna skall vara avhängig av riksdagsmannaskapet, vill föreslå att det för förvärv av dylika bostadsrätter erforderliga insatskapitalet ställes till riksgäldskontorets förfogande i form av ett särskilt investeringsanslag — i avvaktan på mera definitiva erfarenheter lämpligen under fonden för förslag till statsverket. På det insatta kapitalet synes ränta böra utgå efter gällande normalränta för lån från statens utlåningsfonder. För innevarande budgetår torde ett belopp av 300 000 kr. vara tillfyllest för ändamålet. De på angivet sätt förvärvade bostadsrätterna skulle innehavas av riksgäldskontoret för riksdagens räkning, och däremot svarande lägenheter skulle genom detta förfarande kunna fortlöpande reserveras för uthyrning till riksdagsledamöter under deras mandattid.

Kommittén har i samband med sin utredning av riksdagsledamöternas arbets- och bostadsförhållanden även tagit upp till behandling riksdagsrestaurangen och dess placering m. m. Anledning torde ha varit — utom att frågan om en ombyggnad eller omplacering av den nuvarande restaurangen i viss mån inverkar på dispositionen i stort av lokalutrymmena inom riksdagshuset — att riksdagshusrestaurangen i sitt nuvarande skick måste anses otidsenlig; bl. a. kan förhållandena i köket och ekonomilokalerna ej längre anses godtagbara ur arbetsmässig och sanitär synpunkt. Efter att ha hört särskild expertis på området, har kommittén funnit att en rationell lösning ej kan erhållas inom de nu disponerade lokalerna. Det för närvarande otillräckliga underlaget för en lönsam restaurangrörelse i riksdagshuset har föranlett kommittén att jämväl överväga en annan driftform för restaurangrörelsen. Sålunda framlägger kommittén två skilda restaurangalternativ, av vilket det ena skulle i stort sett svara mot nuvarande förhållanden men med restaurangen placerad i riksdagshusets huvudvåning mot Riksgatan. Det andra alternativet åter skulle avse en restaurang med festvåning, öppen även för allmänheten, samt en för riksdagens ledamöter avskild matsal. Restaurangen skulle enligt detta alternativ placeras i riksbankshusets bottenvåning med riksdagsledamöternas matsal i våningen ovanför med utsikt mot Strömmen. Detta alternativ, som sålunda förutsätter en utflyttning av riksbanken till andra lokaler, synes förtjänt av fortsatt övervägande. Även i övrigt kommer fullmäktige att med uppmärksamhet följa restaurangfrågan och taga de initiativ, som kan påkallas av utvecklingen.

Kommittén har även berört frågan om riksdagshusplanens slutgiltiga ordnande. Fullmäktige har sedan länge ett uppdrag från riksdagen att bevaka denna fråga och att göra de framställningar i ämnet, som fullmäktige finner erforderliga. Självfallet kommer fullmäktige därför att i förevarande sammanhang ägna särskild uppmärksamhet åt planfrågan och den därmed nära förknippade parkeringsfrågan. Dessa spörsmål torde, såsom kommittén också antytt, få förnyad aktualitet jämväl till följd av planerna på en ombyggnad av Norrbro.

Under åberopande av det anförda får fullmäktige hemställa, att riksdagen ville *dels* uppdraga åt fullmäktige att i enlighet med de riktlinjer, som på grundval av förevarande kommittébetänkande kan komma att av riksdagen uppdragas, vidare bereda frågan om riksdagsledamöternas bostads- och arbetsförhållanden och att i samband därmed taga de initiativ och i övrigt vidtaga de åtgärder som kan finnas ändamålsenliga och av omständigheterna påkallade, däri inbegripet framställningar i ämnet till riksdagen, *dels* också på tilläggsstat I för budgetåret 1963/64 till »Förvärv av bostadsrätter för riksdagens räkning» anvisa ett investeringsanslag av 300 000 kr. under fonden för förslag till statsverket.

I detta ärendes behandling har deltagit fullmäktiges ordförande och vice ordförande samt herrar Svensson, Andersson, Fredriksson, Johansson och Birke ävensom riksgäldsdirektören.

Stockholm den 17 oktober 1963.

På fullmäktiges vägnar:

Gösta Renlund

/Torsten Bjerlöw

*Till**Fullmäktige i riksgäldskontoret*

I anledning av riksdagens skrivelse nr 147 av den 12 april 1961 med uppdrag åt riksgäldsfullmäktige att efter av riksdagens bankoutskott i utlåtande nr 16 angivna riktlinjer låta utreda riksdagsledamöternas bostadsfråga, beslöt fullmäktige den 8 juni 1961 tillsätta en kommitté för fullgörande av uppdraget.

Till ledamöter i kommittén utsågs fullmäktiges ordförande, generaldirektören R. G. Renlund, tillika kommitténs ordförande, riksgäldsfullmäktigen W. Svensson, andre vice talmannen i riksdagens andra kammare, greve T. G. A. von Seth, ledamöterna av riksdagens andra kammare H. L. Gustafsson i Stockholm och S. F. Hansson i Önnarp samt riksgäldsdirektören K. G. Ringström.

Kommittén skulle äga utse sekreterare samt anlita det sakkunnigbiträde, som kunde anses erforderligt för fullföljande av kommitténs uppdrag.

Vid konstituerande sammanträde den 19 oktober 1961 uppdrogs åt förste revisorn S. O. Norell att tjänstgöra som kommitténs sekreterare. Vidare tillkallades byggnadsrådet O. Chr. Olrog att såsom expert i byggnadsfrågor vara sakkunnig åt kommittén. Som restaurantsakkunnig har anlitats byråintendent K. Laurin.

Kommittén får härmed överlämna sitt betänkande.
Stockholm den 11 juli 1963.

Gösta Renlund

Wald. Svensson

T. G. A. von Seth

Hans Gustafsson

Stig F. Hansson

Georg Ringström

/Olof Norell

Direktiven

I bankoutskottets utlåtande nr 16 år 1961 överlämnade utskottet åt riksgäldsfullmäktige att förutsättningslöst forma och avgränsa utredningsarbetet. Utskottet ville dock rikta uppmärksamheten på vissa problem som särskilt syntes böra beaktas, och anförde bl. a. följande:

För att erhålla en fastare grund för konkreta förslag om hur bostadsfrågan för riksdagsledamöterna lämpligen kan ordnas torde det gälla att i första hand söka skapa en klarare bild av riksdagsledamöternas behov och önskemål i detta avseende. Genom att inhämta riksdagsledamöternas uppfattning om vari olägenheterna med de nuvarande förhållandena främst består, kan en viss vägledning erhållas. Värdefullt vore om jämsides därmed kunde klargöras vilka olika önskemål som ledamöterna anser främst böra beaktas vid strävandena att uppnå en förbättring av bostadsförhållandena, därvid önskemålen förväntas bli avvägda mot det egna intresset av att de blivande hyreskostnaderna skall kunna hållas inom skäliga gränser.

Vid bedömningen av behoven bör även beaktas de ändrade förutsättningar, som kan komma att följa av författningsutredningens arbete. Ett eventuellt ändrat ledamotsantal får således betydelse för uppskattningen av bostadsbehovets storlek. En ifrågasatt övergång till enkammarssystem med de möjligheter till en ändrad disposition av riksdagshusets lokaler, som i så fall öppnar sig, återverkar på bedömningen av de arbetsutrymmen som kan böra anknytas till bostäderna. Utskottet vill här erinra om att frågan huruvida viss service, såsom beträffande måltider, bör anordnas i anslutning till bostäderna inte gärna kan bedömas utan beaktande av de anordningar av detta slag som finnes inom riksdagshuset.

Då erfarenheter från utlandet torde vara av värde för bedömningen av frågans olika aspekter torde jämväl upplysningar därom böra inhämtas. Särskilt torde de lösningar av riksdagsledamöternas bostadsfråga som prövats i Norge vara av intresse i detta sammanhang.

Vad som framkommer vid den nu berörda kartläggningen bör tjäna till ledning för en inventering och undersökning av möjligheterna att tillgodose de diskuterade behoven och önskemålen. Att därvid, såsom föreslagits i motionerna och i fullmäktiges i riksgäldskontoret yttrande, en samverkan etableras med Stockholms stad finner utskottet lämpligt. Med hänsyn till att utredningen enligt utskottets mening bör vara förutsättningslös bör inventeringen inte vara bunden till det framförda förslaget om ett riksdagshotell utan även avse andra lösningar, exempelvis insprängda lägenheter.

Resultaten av inventeringen kan lämpligen sammanfattas i ett angivande av de vägar efter vilka en lösning är att söka. Även om arbetet med utformningen av en mera detaljerad lösning bör anstå, torde likväl redan på detta stadium en ungefärlig uppskattning av kostnaderna för olika alternativ böra göras.

Arbetets uppläggning

I enlighet med de av bankoutskottet angivna riktlinjerna för utredningsarbetet har kommitténs uppdrag omfattat dels en kartläggning av riksdagsledamöternas nuvarande bostads- och arbetsförhållanden samt deras

behov och önskemål i dessa avseenden, och dels en inventering av de möjligheter som står till buds eller kan skapas för att tillgodose dessa behov.

För att erhålla underlag för sin bedömning av dessa frågor genomförde kommittén i november—december 1961 en skriftlig enkät bland ledamöterna, avseende dels nuläget och dels olika önskemål. Till frågeformuläret bilades en remisskrivelse, som klargjorde de preliminära arbetshypoteser efter vilka kommittén lagt upp enkäten. Dessutom bifogades en sammanställning över de upplysningar som införskaffats angående hur de övriga nordiska länderna sökt lösa motsvarande problem.

Samtidigt med behandlingen av de inkomna enkätsvaren har undersökningar bedrivits angående olika möjligheter att lösa bostadsfrågan. Sedan 1962 års riksdag i anslutning till ett av riksdagens revisorer gjort uttalande godkänt bankoutskottets hemställan (utl. nr 4: 3) att riksbanken — för att bereda riksdagen utrymme — skulle bemyndigas vidtaga åtgärder för att säkerställa dispositionsrätten till en lämplig ny tomt och sedan det av enkäten och riksdagens revisorers uttalande framgått att den med bostadsfrågan sammanhängande frågan om arbetsförhållandena inom riksdagen av ledamöterna anses vara trängande, har genom kommitténs försorg dessutom utretts vilka möjligheter till utökning av arbetsrum för riksdagsledamöterna och riksdagens organ, som en eventuell utflyttning av riksbanken och förändring av kammarsystemet skulle kunna medföra.

Vissa undersökningar och åtgärder har även vidtagits för att genom smärre, snabbt vidtagna arrangemang söka förbättra i första hand arbetsförhållandena inom riksdagen.

Bostads- och arbetsförhållandena för ledamöterna i de nordiska parlamenten

Danmark: Bostadsfrågan för folketingets 179 ledamöter är ej centralt ordnad. Varje ledamot får efter eget behov skaffa bostad. För att täcka utgifterna härför och för att få kompensation för prisstegringar utgår ett dyrtidsreglerat arvode utöver grundarvodet. I oktober 1961 utgjorde grundarvodet 20 900 d. kr. per år för samtliga ledamöter och tillägget 4 504 d. kr. för ledamöter med bostadsort i Köpenhamn eller inom en cirkel med 45 km:s radie därifrån räknat. Om bostadsorten låg utanför denna cirkel men på Själland, var tillägget 6 840 d. kr. och för ledamöter från Jylland och övriga Danmark 11 340 d. kr.

Ledamöterna har fria resor året runt med flyg, tåg, båt och färjor; dessutom fria biltransporter på färjorna, om de använder egna bilar.

Arbetsplats finns ej för alla men flertalet ledamöter har en lokal till förfogande i folketingets hus. Skrivmaskiner finns tillgängliga men eventuell skrivhjälp bekostas av vederbörande själv.

En särskild riksdagsrestaurant finns, där priserna är något lägre än på en vanlig restaurant. Restauratören får indirekt subvention genom att lokal, ljus, värme, servis och förnödenheter tillhandahålles utan ersättning och genom att visst bidrag utgår till gaskostnader.

Telefon är fri för samtal inom landet, däremot är portot — liksom i de övriga här berörda länderna — ej fritt.

Finland: Arvodet till de finska riksdagsmännen uppgår till 1 700 finska nymark per månad (= 20 400 per år). Dagtraktamente utgår under sessions-tid till riksdagsman bosatt i landsorten (mer än 30 km utanför Helsingfors)

med 19 mk per dag eller med 23:75 mk om han är bosatt i Lappland eller på Åland. Riksdagsledamot, som samtidigt är medlem av regeringen, erhåller halvt riksdagsarvode.

Ingen central administrering av riksdagsledamöternas bostadsfrågor förekommer, vare sig i form av riksdagshotell eller lägenheter eller genom hyresförmedling.

För de 200 ledamöterna finnes 50 arbetsrum reserverade i riksdagshusbyggnaden. De disponeras så att fyra ledamöter (partikamrater) delar ett rum tillsammans. Rummet är försett med två skrivbord samt en soffa. Natten får dock inte tillbringas där. — Skrivhjälp ordnas av riksdagens kansli mot betalning.

I riksdagen finnes såväl matsalar som kafé. Speciella ekonomiska subventioner förekommer dock inte. För lokala telefonsamtal disponeras fri telefon.

Norge: Grundarvudet för representant i stortinget uppgår för närvarande till 26 000 n. kr. per år. Under sessionstid utgår dagtraktamente med 20 n. kr. till ledamöter bosatta i Oslo eller inom en cirkel med 40 km:s radie därifrån, med 45 n. kr. till ledamöter bosatta i Nordland, Troms och Finnmark samt med 40 n. kr. till övriga.

75—80 % av de 150 stortingsrepresentanterna har sitt bostadsbehov täckt genom av stortinget tillhandahållna bostäder. Övriga representanter bor i egna lägenheter eller på hotell eller reser fram och tillbaka till Oslo (t. ex. vissa, som är bosatta i Drammen, Moss, Lilleström etc.).

Denna lösning av bostadsfrågan går tillbaka till 1946, då stortinget mot bakgrunden av den svåra bostadssituationen i Oslo inköpte 17 st. s. k. svenskehus i Grorud och Kolbotn i Oslos östra utkant. Varje hus av detta slag består av en lägenhet om vardagsrum, tre sovrum och kök. Lägenheterna är möblerade av stortinget och möblerna ställes till förfogande gratis. Stortinget svarar för underhåll och reparationer av husen. Representanterna betalar själva för ljus och värme. För dessa lägenheter får de betala en hyra om 160 nr. kr. per månad (priserna avser oktober 1961).

Enbart dessa svenskehus har emellertid icke räckt till. Stortinget har låtit bygga ett »hybelhus» på St. Olavs gate i Oslos centrum. Detta hus innehåller två lägenheter om två rum och kök samt 30 s. k. hybler, d. v. s. ett större rum, litet kök och dusch. Stortinget svarar för underhåll och reparationer samt betalar vidare lön till föreståndarinna samt 3—4 städhjälpers o. d. Stortinget har utrustat huset med möbler (inkl. sänglinne), vilka ställs till förfogande kostnadsfritt samt svarar i detta fall för både rengöring, ljus och värme. Hyra utgår med 260 n. kr. per månad för hybel och 340 n. kr. för lägenhet. Hyran erlägges i regel för hela året.

Vidare disponerar stortinget ett eget hus i Smestad (västra utkanten) med 2—3—4-rumslägenheter. Huset kan hysa 30 representanter. Det är möblerat av stortinget men drivs enligt för vanliga hyresfastigheter gällande bestämmelser. Hyresgästerna betalar sålunda själva ljus och värme.

Slutligen har stortinget företrädesrätt till rum med helpension i Halls pensionat i närheten av Frogners kirke i västra Oslo. Denna utväg anlitas emellertid endast i mycket begränsad omfattning, när den anses för dyr.

Bostadsfrågorna handhas av en huskommitté inom stortinget, som består av fem medlemmar, d. v. s. en från vart och ett av de större partierna. En tjänsteman i stortingets sekretariat tjänstgör som kommitténs sekreterare. Vid fördelningen av bostäderna brukar kommittén i regel ge de större

lägenheterna åt representanter från avlägsna landsändar, vilka anses ha ett berättigat intresse av att få medtaga sina familjer till Oslo.

Såsom arbetsrum åt representanterna finns 56 st. enmansrum och 47 st. tvåmansrum, vilket alltså tillgodoser samtliga representanters behov (= 150 st.). Dessa arbetsrum är belägna dels i den gamla stortingsbyggnaden, dels i den därtill anslutna byggnaden åt Akersgaten, som blev färdig 1959. Enmansrummen tillfaller presidenterna och vicepresidenterna i tingen, ordförandena i de olika utskotten, partigrupperna samt därefter andra stortingsmän i mån av tillgång »efter heder och värdighet». Varje representant disponerar kostnadsfritt i dessa rum eget skrivbord, egen telefon (rikssamtal debiteras dock), egen skrivmaskin, eget dokumentskåp samt egen vilsoffa.

Representanterna kan för skrivhjälp anlita två »kontorsdamer», vilka samtidigt är sekreterare åt stortingets kontorschef. Vidare finns ytterligare två skrivbiträden som utgör en »pool». Varje partigrupp, som består av fler än 8 representanter, får dessutom ett skrivbiträde till förfogande på stortingets bekostnad. Är partigruppen större än 50 representanter, ökas antalet skrivbiträden till förfogande till två. I nuvarande läge betyder detta bl. a. att Arbeiderpartiet har två skrivbiträden medan Socialistisk folkeparti med två representanter inte har något. — Ytterligare har stortingets president ett skrivbiträde till sitt förfogande, som också betjänar de övriga presidenterna och vicepresidenterna.

Stortinget har en självserveringsrestaurant, som serverar frukost, »formiddagsmat» och varm middag. Den är öppen kl. 8.30—19; pågår möten efter kl. 19 är dock restauranten öppen så länge mötet eller mötena pågår.

Restauranten utgör en egen driftsenhet. Stortinget ställer dock lokalen till förfogande samt betalar för ljus, värme och elektricitet för köket. Stortinget betalar vidare huvuddelen av personalen, nämligen en föreståndarinna, två kvinnliga biträden samt en kock med två assistenter. Dessutom betalar stortinget varje år 5 000 n. kr. till nyanskaffning av servis.

Frågor rörande restaurantdriften behandlas i en kommitté med fem medlemmar, en från vart och ett av de större partierna. Stortingets »oldfru», är sekreterare i denna kommitté (»oldfrun» har annars ansvaret för puts, rengöring, »trivsel» m. m. i stortingsbyggnaden och medverkar även vid utformandet av menyerna i restauranten).

Sverige: För jämförelse ges här vissa uppgifter angående de svenska förhållandena. Liksom i Danmark och Finland finnes ingen central administrering av riksdagsledamöternas bostadsfrågor. Antalet för ledamöter tillgängliga arbetsrum i riksdagshuset uppgår till 41, varav 25 rum reserverats för ledamöter med särskilda funktioner (statsråd, talmän, partiledare, utskottsordförande). Skrivhjälp kan erhållas genom skrivbyrån på egen bekostnad. För egen skrivning disponeras ett antal skrivmaskiner, placerade i särskilda skrivrum.

Riksdagsrestauranten drivs i SARA:s regi. Riksdagen tillhandahåller lokalen gratis samt dessutom fritt ljus, värme och elektricitet, vidare fria köksmaskiner och porslin m. m. Visst bidrag utgår även till personalkostnader.

Fri lokaltelefon från riksdagshuset står till förfogande. Ledamöter med tillfällig bostad i Stockholm äger rätt att för telefon i bostaden teckna s. k. riksdagsabonnemang. Härvid erlagges ej inträdes- och grundavgifter utan endast samtalsavgift.

Enkät angående bostads- och arbetsförhållandena för de svenska riksdagsledamöterna

Vid uppgörandet av det i inledningen omtalade frågeformuläret var utgångspunkten att en förbättring av riksdagsmännens bostadsförhållanden i Stockholm skulle kunna ernås efter i huvudsak två linjer. Den ena skulle innebära att hyreslägenheter — möblerade eller omöblerade — ställdes till förfogande genom riksdagens medverkan; uthyrning finge avse hela året. Enligt den andra skulle genom ny- eller ombyggnad skapas ett centralt beläget hotell eller pensionat, där riksdagsledamöterna skulle ha företrädesrätt till rum under sessionstid. Eventuellt lediga rum — i första hand under veckosluten och under icke-sessionstid — skulle stå öppna för allmänheten. Den ena lösningen behövde givetvis inte utesluta den andra. Det förutsattes att lägenheten resp. hotellet skulle hålla normal god standard och att marknadsmässig pris- (hyres-)sättning skulle tillämpas. Dessa utgångspunkter angavs även som förutsättningar i en skrivelse som åtföljde frågeformuläret. Som orientering bifogades dessutom en sammanställning över bostads- och arbetsförhållandena inom de norska, danska, finska och svenska parlamenten. Formuläret och skrivelsen bifogas (bilagor A—B).

Då frågan om riksdagsledamöternas tillgång till lämpliga arbetsutrymmen ansågs nära sammanhängande med bostadsfrågan, berördes i formuläret även detta spörsmål. För att få en bakgrund till ledamöternas önskemål i fråga om bostads- och arbetsförhållandena ställdes i formuläret dessutom vissa frågor om det nuvarande läget.

Frågeformuläret tillställdes samtliga 383 riksdagsledamöter, och under december 1961 inlämnades sammanlagt 355 svar, motsvarande nära 93 %, med fördelningen 137 (= 91 %) från första kammaren och 218 (= 94 %) från andra kammaren. Av de 28 ledamöter, som icke svarade eller som inlämnade blanka svar, var flertalet antingen stockholmare eller sådana, som skulle avgå från riksdagen vid årsskiftet 1961/62 och som därför icke velat avge något votum.

Blanketternas uppgifter gjordes till föremål för hålkortsbearbetning på statistiska centralbyrån. Viss detaljanslys av enkätsvaren redovisas i bifogade redogörelse med tabellbilaga (bilaga C).

För kommitténs behandling av de i enkäten framkomna önskemålen var det givetvis av vikt att så vitt möjligt få ett begrepp om de faktorer, som kunde ha betydelse för riksdagsledamöternas bostadsvanor och -önskemål. Vid uppläggningsen av undersökningen förfors så att vissa lätt tillgängliga data, vilka kunde tänkas ha betydelse i sammanhanget, medtogs. Sålunda gjordes exempelvis uppdelning med utgångspunkt från kammare, kön, ålder, antal riksdagsår och resväg från hemorten. Härigenom skulle ges möjlighet dels att taga hänsyn till de ändrade förhållanden som en eventuell övergång till ett enkammerssystem skulle medföra, och dels att belysa eventuella skillnader mellan olika »generationer» riksdagsledamöter ifråga om vanor och önskemål liksom att utröna hur eventuella framtida förändringar i ålders- och könsfördelning i riksdagen skulle kunna verka. Genom att ställa uppgifterna i relation till resvägen från hemorten ville utredningen undersöka på vad sätt möjligheterna att resa hem inverkar på boendet. Vid tabellbearbetningen har man dessutom sökt ställa det nuvarande läget beträffande bostads- och arbetsförhållanden i relation till de uttalade önskemålen.

Resultatet av enkäten kan sammanfattas enligt följande.

1) De ca 300 ledamöter, som icke har hemort i Stockholm eller dess närhet, förhyr under sessionstid för kortare eller längre tid bostad i Stockholm. Härav bor 33 % på hotell eller pensionat och 38 % i hyresrum, medan 29 % förhyr särskild lägenhet, som i flertalet fall består av ett rum och kök. I sammanhanget bör givetvis observeras att den nuvarande situationen på bostadsmarknaden i Stockholm inte medger full valfrihet beträffande bostadssättet.

Av enkäten att döma finnes icke något specifikt samband mellan å ena sidan riksdagsledamöternas ålder, antal riksdagsår eller resväg till hemorten samt å andra sidan deras sätt att bo. Däremot visar enkäten att det relativt sett är vanligare bland kvinnliga ledamöter än bland manliga att bo i lägenhet eller hyresrum i stället för hotellrum.

Lägenheterna förhyres praktiskt taget överlag för helt år, medan av förhyrda rum något mer än hälften disponeras hela året och en dryg tredjedel förhyres endast för sessionstid.

Av de svarande ansåg sig 40 % icke ha några nämnvärda olägenheter med bostaden. Övriga 60 % framförde kritik i någon form.

2) Beträffande arbetsmöjligheterna i Stockholm (utanför riksdagshuset) kan de svarande uppdelas på två grupper. Av stockholmarna förklarade sig 66 % disponera tillfredsställande arbetsrum. Av icke-stockholmarna svarade däremot mer än hälften (54 %) att de inte disponerade något eget arbetsrum och 18 % att det arbetsrum de disponerade icke var tillfredsställande. Endast 28 % hade tillgång till arbetsrum, som de förklarade sig tillfreds med. Vid en fördelning av de svarande icke-stockholmarna efter bostadssätt framgår, att endast 7 % (7 av 97) av de på hotell boende anser sig ha tillfredsställande arbetsmöjligheter under Stockholms-vistelsen, medan motsvarande siffror för hyresrum och lägenheter stiger till 32 resp. 51 %.

3) I vad avser skälen till att bostads- och arbetsförhållandena anses otillfredsställande har de svarande varit ganska eniga om följande:

Bostadsförhållandena:

- a) Hotell: Besvärligt att »bo i kappsäck»; ingenstans att göra av handlingar, kläder m. m., som man ej anser sig behöva ta med sig vid korta besök i hemorten; nytt rum varje gång.
- b) Hyresrum: För att få behålla rummet måste hyran ofta betalas för hela året, vilket gör kostnaden hög i förhållande till användningstiden; dessutom saknas ofta bekvämligheter i form av telefon, badrum, kokmöjligheter m. m.

Genom de ofta långa avstånden mellan riksdagshuset och bostaden uppstår också svårigheter att rätt utnyttja håltimmar för effektivt arbete.

Arbetsförhållandena: Otillfredsställande framför allt på grund av för små utrymmen i bostaden och dåliga möjligheter att där förvara riksdagstryck och andra handlingar, vilket gör det svårt att organisera arbetet.

En genomgående iakttagelse var att de dåliga arbetsmöjligheterna, både i bostaden och — framför allt — i riksdagshuset, av de svarande ansågs som ett minst lika väsentligt problem som bostadsfrågan.

4) En mycket stor majoritet (ca 94 %) inom riksdagen anser, att åtgärder bör vidtagas för att förbättra bostadssituationen för ledamöterna. Åsikterna om efter vilken eller vilka linjer lösningen är att söka är emellertid rätt olika. De 309, som ansett att riksdagsledamöternas bostadsförhållanden bör förbättras, har fördelat antalet förord för de olika alternativen sålunda

(flertalet har kryssat för flera alternativ): riksdagshotell 144, annan kollektiv anordning (hybelhus) 51, insprängda rum med kokmöjligheter 157 samt insprängda lägenheter om minst ett rum och kök 120.

Svaren på frågan om huruvida rum och lägenheter bör uthyras möblerade eller omöblerade fördelar sig ungefär lika mellan bägge alternativen.

5) Omkring tre fjärdedelar (224 ledamöter) av dem som icke är bosatta i Stor-Stockholm har deklarerat intresse att — om valmöjligheten nu vore för handen — utbyta sin nuvarande bostad mot antingen abonnemang på ett riksdagshotell (91 röster) eller en för hela året genom riksdagens förmedling förhyrd lägenhet (133 röster). Av de 91 hotell-röstande ville 28 abonnera för hela sessionstiden, medan 48 endast ville binda sig för ca fyra dagar per vecka. Av de 133, som uttalat sitt intresse av att förhyra lägenhet, ansåg 72 sig endast behöva ett rum med kokmöjligheter och 42 ville ha ett rum och kök. Endast 14 önskade två rum och kök eller större. Även här fördelar sig svaren på frågan om möblerad eller omöblerad lägenhet tämligen lika. De minsta enheterna (ett rum med kokmöjligheter) önskas oftast färdigmöblerade; lägenheterna om ett rum och kök eller större vill flertalet däremot få möblera själva.

45 ledamöter har redovisat intresse för möjligheten att erhålla morgonmål på ett eventuellt riksdagshotell; några önskemål om servering av lunch eller middag förefanns däremot inte.

6) En tredjedel (122 ledamöter) har på frågan om de för egen räkning anser sig behöva tillgång till särskild arbetsplats i riksdagshuset förklarat, att de anser ett eget rum vara nödvändigt för riksdagsarbetets rätta bedrivande. 73 ledamöter önskade ett med annan ledamot delat rum, medan 89 förklarade att tillgång till arbetsplats för sporadiskt utnyttjande vore tillfyllest. Var sjätte ledamot (57 av de svarande) anser sig ej behöva någon arbetsplats i riksdagshuset; härav 18 stockholmare som redan nu disponerar tillfredsställande arbetsrum utanför riksdagshuset. I sistnämnda sammanhang bör framhållas, att bland de 28 som icke alls besvarade enkäten befann sig åtskilliga stockholmare och alla statsråden.

Vissa allmänna slutsatser av undersökningen

Resultatet av den företagna undersökningen visar sålunda att det föreligger en nästan enhällig uppfattning om behov av förbättringar av riksdagsledamöternas bostadsförhållanden. Enkäten ger också viss ledning för att bedöma intresset för olika slag av lösningar, varvid har framkommit starka sympatier för lösningar både efter hotell-linjen och med lägenheter av olika storlek.

Ca en fjärdedel av de svarande har såsom lämpligt sätt att förbättra bostadsförhållandena för riksdagsmännen angett riksdagshotell som enda alternativ. Drygt 40 % har kryssat för något eller några av rums- och lägenhetsalternativen men däremot *icke* hotellalternativet. Den senare svarandekategorien synes ofta anse att »kategorihus» av olika skäl överhuvud ej är lämpliga och att hotellformen är opraktisk bl. a. genom att rummen oftast utrymmes under veckosluten. En i kommentarerna ofta återkommande uppfattning är också, att man vid eventuellt abonnemang på hotellrum på ett bättre sätt än för närvarande måste ge riksdagsmännen möjligheter att på annat håll förvara handlingar och kläder etc. under besök i hemorten.

I fråga om arbetsförhållandena inom riksdagshuset gav undersökningen ett entydigt utslag för radikala förbättringar. Enligt enkätsvaren skulle det

2 — Bihang till riksdagens protokoll 1963. 8 saml. Nr 29

för nuvarande riksdag föreligga ett behov av ca 200 arbetsrum (inkl. rum för statsråd, talmän, gruppleddare och utskottsordförande), varav ca 125 enmansrum och resten delade rum. För en enkammarriksdag om 290 ledamöter skulle enligt motsvarande beräkningsgrund erfordras ca 150 rum. Här bör framhållas att den procentuella fördelningen av de nuvarande önskemålen om en- och flerpersonsrum — sådana de kan utläsas av enkäten — är ungefär densamma som man tillgodosett i norska stortinget (se sid. 11). Siffrorna 200 resp. 150 rum torde emellertid få anses som ett minimum; troligen kommer anspråken på eget arbetsrum i framtiden att stiga väsentligt. Målsättningen bör — enligt kommitténs åsikt — vara att tillhandahålla varje riksdagsledamot ett eget arbetsrum, vilket skulle innebära ett maximalt behov av 383 rum vid nuvarande tvåkammersystem och 290 rum om enkammarriksdagen blir genomförd i enlighet med det av författningsutredningens majoritet förordade förslaget. En viss reduktion av dessa maximisiffror bör man — såsom framgår av enkäten — dock räkna med, eftersom det alltid torde komma att finnas ett visst antal ledamöter som av olika anledningar ej har behov av eget arbetsrum i riksdagshuset.

Kommitténs arbete har som en följd av erfarenheterna från enkäten inriktats på att utreda möjliga förbättringar i vad avser både bostadsfrågan och den därmed intimt förknippade arbetsrumsfrågan. Om riksdagsledamöterna kan erhålla fullgoda arbetslokaler på Helgeandsholmen blir behovet av bostäder i dess omedelbara närhet mindre, och vice versa, om arbetsrumsfrågan icke kan lösas tillfredsställande, blir kravet på central bostad med utrymme för arbetsplats starkare. För flertalet riksdagsmän torde givetvis den ideala lösningen bestå av en kombination, alltså både ett eget arbetsrum inom riksdagen och en centralt belägen, modern bostad, antingen på hotell eller genom förhyrd lägenhet. Under alla förhållanden är det uppenbart att en tillfredsställande bostadsstandard för de enskilda riksdagsmännen och tillhandahållandet av goda arbetsmöjligheter med tillgång till moderna hjälpmedel är synnerligen viktiga faktorer när det gäller att kunna fullfölja riksdagsarbetet på bästa möjliga sätt.

Synpunkter på arbetsrumsfrågan m. m.

Riksdagens revisorer framhöll i sin berättelse för år 1961 om den av dem verkställda granskningen av riksbanken (§ 5) att de för sin del kommit till den uppfattningen, att någon tillfredsställande lösning av riksdagens lokalproblem knappast torde vara möjlig utan ianspråktagande av lokaler i riksbankshuset. Ett tillgodoseende av alla inom riksdagen nu föreliggande önskemål om utökade lokaler skulle nämligen kräva ett så stort tillskott av nya lokaler, att dessa icke torde kunna rymmas inom det nuvarande riksdagshuset. Här finge blott nämnas de sedan länge framförda och enligt revisorerernas mening starkt befogade kraven på ökade arbetsutrymmen för de enskilda riksdagsledamöterna. Vidare förefanns behov av flera och mera ändamålsenliga lokaler för exempelvis riksdagsbiblioteket, Nordiska rådet och riksdagens revisorer. Revisorerna ansåg det både lämpligt och praktiskt genomförbart att för här angivna lokalbehov utnyttja riksbankshuset. En förutsättning härför vore emellertid självfallet att nya lokaler anskaffades för riksbanken.

Enligt revisorerernas mening skulle det sistnämnda problemet bäst lösas genom uppförandet av en ny riksbanksbyggnad på en för ändamålet lämp-

ligt belägen tomt. Revisorerna ansåg fördenskull att riksdagen borde bemyndiga fullmäktige i riksbanken att i angivet syfte snarast säkerställa dispositionsrätten till en dylik tomt samt i övrigt föranstalta om de åtgärder som i detta sammanhang kunde befinnas påkallade.

På riksbanksfullmäktiges hemställan godkände 1962 års riksdag avsättningen av 50 mkr. till en riksbankens byggnadsfond, varjämte riksbanksfullmäktige bemyndigades vidtaga åtgärder för att säkerställa dispositionsrätten till en lämplig tomt. Riksdagsbeslutet innebar samtidigt ett godkännande av bankoutskottets utlåtande nr 1962: 4, punkt 3, där utskottet angav att det slutliga ställningstagandet till den ifrågasatta utflyttningen av riksbanken från dess nuvarande byggnad till en ny fastighet liksom till dennas förläggning däremot borde anstå tills frågan kunde prövas i ett vidare sammanhang, varvid de kostnadsmässiga konsekvenserna av olika lokallösningar och förläggningalternativ ingående måste prövas. Utskottet ansåg också att frågan om riksdagens lokalbehov inte kunde ses avskilt från författningsutredningens arbete.

Då frågan om beredande av bättre arbetsförhållanden inom riksdagen enligt kommitténs mening syntys trängande, har kommittén med anlitande av sin byggnadssakkunnige undersökt möjligheterna att utöka antalet arbetsrum för riksdagsledamöterna. Härvid har, mot bakgrunden av vad som förevarit i frågan om en eventuell utflyttning av riksbanken, såsom ett av huvudalternativen kunnat uppställas att riksbankshuset ställes till förfogande och riksdags- och riksbankshuset därigenom ombildas till ett för riksdagens behov integrerat byggnadskomplex.

Vid undersökningen, som innefattat ett flertal olika alternativ, har i samtliga utgått från att alla nuvarande funktioner kvarblir på Helgeandsholmen samt att vissa hösten 1962 framförda önskemål om ökade lokalutrymmen för olika funktioner inom riksdagshuset tillgodoses. Eventuella nyskapade funktioner eller andra förändringar inom riksdagsorganisationen med anledning av författningsutredningens förslag, vilket ej förelåg vid tidpunkten för undersökningen, har däremot ej behandlats.

Behovet av arbetsplatser och möjligheterna att tillgodose detta är i övrigt beroende av en serie olika faktorer, av vilka antalet kamrar är den viktigaste. En övergång till enkammerssystem innebär färre ledamöter och minskar därigenom behovet av arbetsrum. Samtidigt kan ytor friställas och utnyttjas bl. a. för att skapa arbetsrum. Sådana ytor skulle kunna beredas genom utnyttjande av första kammarens planisal, kansli, talmansrum och stenografutrymmen. Därutöver skulle ett totalt sett minskat antal ledamöter vid given standard kräva mindre ytor i gemensamma lokaler såsom restaurang, klubbrum m. m. Vid tillkomsten av ett större antal arbetsrum kan även kraven på vissa utrymmen nedgå t. ex. för telefonrum, kapprum och dylikt.

I förevarande sammanhang bör enligt kommitténs mening alla tänkbara möjligheter att förbättra riksdagsledamöternas arbetsförhållanden inventeras. I samband med undersökningsarbetet har därför aktualiserats ett av arkitekt Sigurd Lewerentz tidigare, vid den stora tävlingen om Nedre Norrmalm 1931, framlagt projekt till lösande av frågan om riksdagshusplanens (Riksplans) ordnande. I sitt tävlingsförslag hade Lewerentz bl. a. strävat att, genom två med Norrbro parallella flyglar, i väster sluta det rum som bildas av Lejonbacken, Norrbro med Riksplan och Gustav Adolfs torg. Flyglarna tänktes fristående och placerade med fasaderna i liv med Arvfurstens palats eller Malmtorgsgatans västra sida. Dessa flyglar och öppningen mel-

lan dem mitt för riksdagshusets stora trappa skulle enligt expertuppfattning få riksdagshuset att framstå på ett — ur arkitektonisk synpunkt — fördelaktigt sätt.

Kommittén har ansett detta uppslag värt att närmare studeras, särskilt med hänsyn till att de lokaler, som kunde erhållas i sådana flygelbyggnader, skulle kunna bidra till att lösa riksdagens lokalbehov. Kommittén hemställde därför i skrivelse den 2 april 1963 till riksgäldsfullmäktige om medel för en närmare undersökning av projektet, avsedd att utföras av arkitekt Lewerentz. Genom fullmäktiges beslut den 4 i samma månad ställdes ett belopp av högst 15 000 kronor till förfogande, och enligt vad kommittén inhämtat kan arkitekt Lewerentz beräknas ha ett modellförslag klart under 1963. I de framlagda alternativen har — där flygelbyggnaderna medtagits — vissa utskott och partilokaler eller biblioteket inplacerats däri, vilket beräknas kunna frigöra utrymmen motsvarande mellan 50 och 100 arbetsrum, beroende på utformningen av dessa flyglar. I siffermaterialet i det följande har kalkylerats med 50 rum.

De olika möjligheter, som en eventuell utflyttning av riksbanken skulle erbjuda, har undersökts från olika aspekter, varvid bl. a. placeringen av riksdagsrestauranten och riksdagsbiblioteket mer ingående studerats. Genom överflyttning av dessa och andra funktioner från riksdagshuset till riksbankshuset skulle utrymmen kunna frigöras för arbetsrum och genom vissa omflyttningar inom riksdagshuset kan därtill vissa lokaler bättre utnyttjas. Möjligheterna att på ett tillfredsställande sätt använda riksbankshuset genom dylika omflyttningar är i hög grad beroende på hur kommunikationsproblemet mellan husen kan lösas. Någon intern förbindelse dem emellan finnes för närvarande icke. Kommunikationer kan emellertid åstadkommas i de nuvarande båda förbindelsevalvens övre delar.

Beträffande restauranten har särskild expert anlitats. Enligt denne är den nuvarande restaurants kök och ekonomilokaler omoderna, mycket arbetskrävande och hårt slitna, varför en förnyelse under alla förhållanden synes nödvändig. Inom de nu disponerade lokalerna torde en rationell lösning ej kunna erhållas.

Två restaurantalternativ med olika driftsformer och därmed sammanhängande placeringar har studerats, varvid restauranten i det ena fallet placeras i riksdagshusets huvudvåning och i det andra, mer omfattande alternativet placeras i riksbankens hus.

I det ena alternativet är, såsom nu är fallet, restauranten uteslutande avsedd för riksdagsmännen och deras gäster samt för tjänstemännen. Restauranten utlämnas hyresfritt till entreprenör som därtill kostnadsfritt tillhandahåller värme, elkraft, vatten m. m. samt vissa inventarier. Standarden är tänkt jämförbar med den vid ämbetsverkens personalrestauranter. Dock förutsättes att liksom för närvarande servering sker vid borden samt att öl och vin kan erhållas. En sådan restauranter kan placeras i riksdagshusets huvudvåning mot Riksgatan och blir mycket lättillgänglig under riksdagsarbetet. Kaféet kan förläggas till entresolen ovanför.

För att erhålla ett större kundunderlag och därigenom dels kunna erbjuda mer omfattande service och dels erhålla ekonomiska fördelar har ett andra alternativ studerats. Restauranten skulle härvid drivas som offentlig restauranter med festvåning samt en för riksdagens ledamöter avskild matsal. En lösning enligt detta alternativ har skisserats med den offentliga delen i bankhusets bottenvåning och riksdagens enskilda matsal i våningen ovanför med utsikt mot Strömmen. Den för allmänheten avsedda restauranten

förutsättes bli av vanlig förstaklass typ. Riksdagsmännens avskilda avdelning utföres i likhet med det första alternativet. Festvåningen skulle utnyttjas av restauratören för enskilda tillställningar, men med företräde för riksdagens behov. En restaurant enligt detta förslag bör kompletteras med en kafélokal i riksdagshusets huvudvåning.

Oaktat de med det senare alternativet förenade större investeringskostnaderna torde detta alternativ ge möjligheter till låga matkostnader utan större subvention. Härtill kommer fördelen av att ha tillgång till förstklassig restaurant och festvåning för representation och konferenser. Det första alternativet kräver å andra sidan mindre utrymmen och ger närmare kontakt med plenisalarna.

De bägge restaurantalternativen presenteras närmare i en promemoria av intendent Kjell Laurin (bil. D).

Den stora bankhallens blivande användning blir av väsentlig betydelse för slutresultatet. Hallen torde bäst kunna utnyttjas för biblioteket eller möjligen som ett slags centrum för ledamöternas olika faciliteter såsom klubb- rum, restaurant, kafé, resebyrå, post, försäljning av olika förnödenheter etc. En placering av biblioteket i hallen medför påtagliga fördelar genom bl. a. mycket god tillgänglighet direkt utifrån genom entrén på Riksgatan. Enligt reglementet för riksdagsbiblioteket har detta som huvuduppgift att förutom riksdagens verk betjäna bl. a. Kungl. Maj:ts kansli, centrala ämbetsverk samt forskare och allmänhet. I samtliga nedan redovisade alternativ, där bankhuset ingår, har biblioteket tänkts förlagt till den stora bankhallen. I övriga alternativ har biblioteket placerats i en av de tänkta flyglarna. Tankbart är även att förlägga biblioteket till bankhusets kontorsvåningar.

Olika ombyggnadsalternativ

Vid uppgörandet av följande beräkningar har — där ej annat utsäges — i riksdagshuset placerats plenisar, handbibliotek, stora och lilla partisalarna, klubb- rum samt post och resebyrå. I de alternativ som omfattar bankhuset har i detta inrymts ekonomibyrån, statsrevisorerna, nordiska rådet, riksdagsbiblioteket och upplysningstjänsten. Övriga tänkta förutsättningar framgår av tablå i bilaga E på sid. 56.

Vid bibehållande av två kamrar står det till en början klart att ett tillfredsställande antal arbetsrum inte kan tillskapas inom det nuvarande riksdagshuset. Inte heller skulle enbart tillskottet av de tidigare nämnda flygelbyggnaderna ge ett tillräckligt antal arbetsrum. Om däremot riksbankshuset får disponeras för riksdagens behov, skulle 160—175 arbetsrum kunna åstadkommas, vilket antal beräknas öka med ca 50 till 210—225 rum om dessutom flygelbyggnaderna skulle uppföras.

Om enkammarrisdagen genomföres finnes flera huvudalternativ, beroende dels av om riksbankshuset och flyglarna förutsättes stå till förfogande och dels av hur de utrymmen som erhålles inom riksdagshuset disponeras, bl. a. första kammarens plenisal.

I sistnämnda hänseende har såsom ett alternativ utgått från ett tidigare på riksgäldsfullmäktiges uppdrag av professor Sven-Ivar Lind m. fl. utarbetat skissförslag.¹

¹ Se skrivelse den 31 mars 1959, undertecknad av professor Sven-Ivar Lind, byggnadsrådet David Dahl och byggnadsingenjör Tore Larsson (bifogad författningsutredningens betänkande del IV sid. 197—203).

Detta innebär att en ny plenisal anordnas inom den del av riksdagshuset, som nu inrymmer andra kammarens plenisal jämte därtill anslutna sekundära utrymmen och ljusgårdar, samt att man — genom ombyggnad av bl. a. trappsystemet och trapphallen — tillskapar en foyer utanför den nya plenisalen. Enligt förslaget skulle första kammarens plenisal bevaras och utnyttjas som kongress- och partisal.

Ett andra alternativ har utarbetats av byggnadsrådet Olrog, enligt vilket nuvarande andra kammarens plenisal ombygges som i ovan angivna förslag men utan foyer och med trappsystemet bibehållet. I stället för att tillskapa en ny kongress- och partisal skulle man ersätta första kammarens plenisal och de fyra smala gårdarna omkring denna med nybyggda arbetsrum i sex våningar kring en öppen gård. I en sådan nybyggnad skulle kunna erhållas ca 175 enmansrum om vardera ca 10 m². Storleken av rummen kan ökas efter önskemål, men i så fall erhålles givetvis ett proportionellt mindre antal rum.

I tablån i bilaga E redovisas tio alternativ, A—K. Av dessa har vissa alternativ därjämte redovisats med var sitt underalternativ innebärande olika placering och driftsform beträffande restauranten.

De redovisade alternativen ger i korthet följande totala antal arbetsrum för riksdagens ledamöter, inklusive rum för statsråd, talmän, gruppleddare och utskottsordförande (den första siffran avser det antal som erhålles om restauranten placeras i riksbankens hus enligt det större restaurantalternativet, den andra, högre siffran erhålles om restauranten placeras i riksdagshusets huvudvåning enligt det första restaurantalternativet). I samtliga alternativ ligger de flesta arbetsrummen inom riksdagshuset.

Vid bibehållande av tvåkammerssystem redovisas följande alternativ:

- Alt. A. utnyttjande av riksbankshuset ger ca 160—175 arbetsrum
 Alt. B. » » » samt flyglar ger ca 210—225 rum
 Alt. C. » » flyglar men ej bankhuset ger ca 55 rum

Vid införande av enkammersystem redovisas följande alternativ:

1. Om nuvarande första kammarens plenisal bevaras som kongress- och partisal.

- Alt. D. utnyttjande av bankhuset ger ca 165—180 rum
 Alt. E. » » » samt flyglar ger ca 215—230 rum
 Alt. F. » » flyglar men ej bankhuset ger ca 60 rum

2. Om nuvarande första kammarens plenisal och omgivande gårdar ersättes med arbetsrumsbyggnad.

- Alt. G. utnyttjande av bankhuset ger ca 335—350 rum
 Alt. H. » » » samt flyglar ger ca 385—400 rum
 Alt. J. » » flyglar men ej bankhuset ger ca 230 rum
 Alt. K. utan bankhus och flyglar erhålles ca 180 rum.

(Om storleken av de i alt. G—K erhållna arbetsrummen i en nybyggd arbetsrumsbyggnad ökas från ca 10 m² till ca 13—14 m², vilket mera torde motsvara framtida krav på ledamöternas arbetsrum, minskar de i dessa alternativ angivna rumsantalen med ca 50).

Ytterligare alternativ i avseende på lokaldispositionen har studerats och ger ungefär samma antal arbetsrum totalt men med annan fördelning i byggnadskroppar och olika plan.

I övrigt har kommitténs byggnadssakkunnige vid redovisningen av sin undersökning framhållit att Norrbro är i behov av ombyggnad av tekniska

skäl och att man i samband härmed inom Stockholms stad överväger att sänka bron, som nu dels lutar och dels ligger högt i förhållande till portiken under Lejonbacken. En eliminering av slänten mellan slottet och brofästet skulle förutom trafiktekniska fördelar vara av stort skönhetsvärde. Ombyggnaden av Norrbro beräknas komma att ske sedan den planerade tunneln mellan Skeppsbron och Blasieholmen utförts och innan den provisoriska Strömbron borttages. I det sammanhanget vore det mycket angeläget att slutgiltigt ordna Riksplan. Förutsättningarna att härvid kunna infoga de Lewerentziska flyglarna bedömes vara goda.

Även trafikföringen inom Helgeandsholmen och dess omgivning bör — enligt kommitténs byggnadssakkunnige — ägnas särskild uppmärksamhet. Inom Stockholms stad överväges f. n. att göra Drottninggatan till en gånggata och sålunda trafikfri (utom för viss korsande trafik). Det vore under sådana förhållanden tänkbart att frigöra även Riksgatan för genomgående körtrafik. Härvid skulle väsentliga fördelar kunna uppnås för riksdags- och riksbankshuset samt även för kanslihuset. Måhända vore det möjligt att under Riksplan, eventuellt i samband med uppförande av flygelbyggnaderna och den underjordiska förbindelse emellan dem och riksdagshuset som förutsättes, kunna lösa de parkeringsproblem som alltmer kommer att aktualiseras. Det är även angeläget och naturligt att kajen runt bankhuset ställes i ordning och hålles tillgänglig för allmänheten.

Vid undersökningen har det framkommit dels att stadsplan för Helgeandsholmen ej finnes fastställd och dels att ägoförhållandena mellan staten och Stockholms stad ej är utredda.

Genom kommitténs försorg har utarbetats ett stort antal ritningar utvisande hur riksdagens olika institutioner m. m. kan tänkas placerade vid olika alternativ.

Av den utförda undersökningen framgår att möjligheter otvivelaktigt förefinnes att åstadkomma väsentliga förbättringar av riksdagsledamöternas arbetsförhållanden. Några definitiva åtgärder härvidlag kan emellertid ej vidtagas, förrän ställning tagits till de för frågans lösning mest avgörande faktorerna, nämligen antalet kammare och riksbankens lokalisering. När klarhet vunnits härom och om övriga frågeställningar, såsom eventuellt nya funktioner inom riksdagen, val av restaurantform samt ifrågasatt tillkomst av flygelbyggnader, är det nödvändigt att en noggrann programmering utföres, innan projekteringsarbetet igångsättes.

Då de lösningar som enligt det föregående står till buds för arbetsrumsfrågan icke torde kunna åstadkommas inom den närmaste tiden, har kommittén även riktat sin uppmärksamhet på möjligheterna att med smärre, snabbt vidtagna åtgärder förbättra arbetsförhållandena i riksdagshuset. Vissa åtgärder har redan vidtagits, delvis direkt genom kommitténs medverkan.

a) En ny telefonväxel kommer att installeras hösten 1963, vilket medför ungefär fördubblad kapacitet mot tidigare.

b) Ett antal nya telefonhytter i anslutning till kamrarna planeras också till hösten.

c) Åtta läsbara garderober har ställts till ledamöternas förfogande.

d) De nuvarande förvaringsfacken kommer under sommaren 1963 att ersättas av större förvaringssskåp, ett för varje ledamot.

e) Två nya arbetsrum har inretts och ytterligare några planeras.

Det kan förutsättas att resp. riksdagsorgan har sin uppmärksamhet inrik-

tad på att åstadkomma flera dylika smärre förbättringar. Av enkätsvaren att döma synes ett visst ytterligare behov av skrivmaskiner, bandspelare eller dikteringsapparater, möjligheter till skrivhjälp m. m. förefinnas.

Synpunkter på bostadsfrågans lösning

Enligt bankoutskottets direktiv borde utredningen inte vara bunden till det motionsvis framförda förslaget om ett riksdagshotell, utan även andra lösningar borde undersökas, exempelvis insprängda lägenheter. Det ligger i sakens natur, och de lämnade enkätsvaren visar också att riksdagsledamöternas bostadsfråga inte bör lösas efter en enda linje.

Att relativt många riksdagsmän anser sig bäst betjänta med smålägenheter — och då i första hand insprängda sådana — har kommit till klart uttryck. Ett riksdagshotell och/eller genom riksdagens försorg ordnade möjligheter till förhyrning på hotell är ett önskemål för ett ganska betydande antal, men kan endast vara en dellösning, måhända mest lämpad som ett övergångsstadium för nyblivna riksdagsmän och vidare för dem som har snabba förbindelser till hemorten eller som eljest inte vill binda sig för en lägenhet. De från många håll framförda betänkligheterna mot »kategorihus» förtjänar enligt kommitténs mening att beaktas. Utredningsarbetet har därför i huvudsak inriktats på en lösning innebärande en kombination av alternativen hotell och insprängda lägenheter. Detta behöver å andra sidan icke hindra att i begränsad utsträckning vissa lösningar med drag av kategorihus provas, speciellt om sådana skulle kunna leda till relativt snabba resultat.

I samband med den pågående regleringen av nedre Norrmalm föres förhandlingar mellan staten och Stockholms stad rörande vissa markfrågor och därmed sammanhängande stadsplaneändringar. För statens räkning föres förhandlingarna enligt Kungl. Maj:ts uppdrag av en särskild delegation, kronans markdelegation. Kommittén har haft kontakt med markdelegationen för att utröna vilka möjligheter som kan stå till buds att inom av förhandlingarna berörda områden tillgodose behovet för riksdagens del av förbättrad tillgång till hotellrum och lägenheter för dess ledamöter. Vissa lösningar skulle enligt vad kommittén inhämtat eventuellt kunna ifrågakomma, i första hand i vad det gäller tillgången på hotellrum. Med hänsyn till att ifrågavarande intresse för statens del anhängiggjorts hos markdelegationen torde det få förutsättas att denna i samband med redovisningen av förhandlingsresultatet kommer att framlägga de förslag till statsmakterna som kan påkallas i berörda frågor.

Ytterligare ett saneringsprojekt, nämligen det som rör Gamla staden, kan ge möjligheter till vissa lösningar av riksdagsmännens hotellrums- och lägenhetsbehov. Såväl staten som staden äger inom detta område visst fastighetsbestånd och synes sålunda ha vissa möjligheter att genom överenskomna lösningar lösa med riksdagens behov i ifrågavarande avseenden uppkommande spörsmål. Därest förhandlingar kommer till stånd mellan staten och staden i fråga om den framtida saneringen av Gamla staden torde det förutsättas att statens intresse i förut berörda avseende kommer att beaktas.

Från nämnda utgångspunkter har undersökningar i fråga om möjligheterna att tillgodose riksdagens behov i dessa hänseenden gjorts genom kommitténs försorg. Sammanfattningsvis har följande typer av lösningar framkommit.

Riksdagshotell eller abonnemang på hotellrum. Redan i mitten av 1950-

talet framkom tanken på ett riksdagshotell i Gamla staden. Såsom lämplig tomt nämndes kv. Dædalus vid Lilla Nygatan/Schönfelts gränd, och genom Stockholms stads fastighetskontor uppgjordes kalkyler för ett dylikt hotell, som då tänktes som en filial till hotell Malmen. Av ett hundratal rum beräknades ca 40 kunna ställas till riksdagens förfogande genom abonnemang. En av arkitekt A. von Schmalensee ritad skiss över projektet finns också utarbetad. Ifrågavarande tomt är alltjämt icke tagen i anspråk, och enligt kontakt med vederbörande organ i Stockholms stad synes ett dylikt projekt alltjämt vara möjligt att realisera.

Byggandet av ett riksdagshotell kan tänkas ske så, att staten i byggnadsstyrelsens regi på statlig eller av staten arrenderad mark uppför en hotellbyggnad, som därefter uthyres för hotell- och ev. restaurantrörelse. Staten kan också försälja eller utarrendera mark till lämplig intressent, som uppför hotellbyggnaden. Även om ett fast abonnemang för riksdagsmännens räkning skulle tecknas för ett visst antal rum, måste rumskostnaderna i ett dylikt nybyggt och centralt beläget hotell bli förhållandevis höga, oavsett i vilkens regi byggnaden uppföres. Om staten uppför byggnaden, skulle — om så anses lämpligt — avtal kunna träffas om att hotellet tillämpar speciella lägre, i förhållande till genomsnittsnivån avvägda priser för riksdagsledamöter och att staten som motprestation gentemot hotellarrendatorn medger fördelaktiga upplåtelsevillkor. I det andra fallet skulle staten som motprestation kunna försälja lämplig tomt för hotellbyggnad till en reducerad köpeskilling.

Kommittén har vidare undersökt de möjligheter som kan finnas för att på centralt belägna områden tillförsäkra riksdagen möjligheter att under riksdagstid med förtur få disponera delar av ett eller flera större hotell. Härvid har intresset närmast inriktat sig på vissa planerade hotellbyggen på nedre Norrmalm. Abonnemang på visst antal rum i moderna, centralt belägna hotell av normal standard skulle — i förening med vanlig privat förhyrning — kunna till väsentlig del fylla ledamöternas behov av hotellrum. De från många håll framförda anspråken på att kunna placera kläder och handlingar m. m., som man ej önskar eller behöver ta med sig vid ett kortare besök på hemorten, bör därvid kunna tillgodoses på olika sätt. Exempelvis skulle de för riksdagsabonnemang reserverade rummen kunna förses med låsbara garderobsutrymmen med inbyggda hyllor eller möjligen låsbara (och ev. flyttbara) skåp av lämplig storlek. Härigenom skulle rummen för de ledamöter, som ej önskar abonnera för mer än fyra eller fem dagar per vecka, utan nämnvärda olägenheter kunna tas i bruk vid återkomsten från hemorten, även om rummen varit uthyrda till annan under veckohelgen.

Genom det skisserade förfarandet med abonnemang på delar av större hotell torde riksdagen — genom att binda sig för exempelvis ett år i taget för ett visst antal rum under de för hotellbranschen lågsäsongbetonade perioderna 10/1—31/5 och 15/10—15/12 — kunna erhålla relativt goda abonnemangsvillkor. Uppgåelsen i fråga om rumskostnaderna skulle i så fall bli ett mellanhavande direkt mellan hotellet och riksdagen (ekonomibyrån), som därefter debiterar vederbörande riksdagsman. Ett sådant arrangemang skulle föra med sig att om det för varje år bestämda antalet rum ej blir disponerat av riksdagsledamöterna, får riksdagen i princip själv stå för kostnaderna för de ej utnyttjade rummen.

Lägenheter. Vid kontakter som kommittén upplagit med vissa större bostadsföretag i Stockholm har förståelse visats för riksdagsmännens speciella problem i fråga om anskaffning av lämpliga lägenheter. Samtidigt har un-

derstrukits betydelsen av en positiv medverkan från stadens bostadsförmedlande organ.

Kontakter har även tagits med Djurgårdsnämnden för att undersöka om möjligheter föreligger att såsom villkor för markupplåtelse stipulera att ett visst antal lägenheter får disponeras för riksdagen. Även i detta fall förutsättes viss medverkan från stadens bostadsförmedling. De tomter som eventuellt skulle kunna komma i fråga torde emellertid ligga ganska långt från centrum.

I samband med Gamla stadens sanering synes möjligheter — om överenskommelse härom kan träffas med därav berörda — föreligga att ordna insprängda lägenheter för ett relativt stort antal riksdagsmän. Detta får emellertid anses vara ett mera långsiktigt projekt.

Enligt kommitténs mening skulle även kunna övervägas att nyproducera bostäder för riksdagsmän genom att förvärva en eller flera saneringsmogna centralt belägna fastigheter, exempelvis på Norrmalm och Östermalm, och där låta ombygga eller nybygga bostäder för riksdagsmän och ev. vissa andra kategorier vilkas bostadsfrågor är svårösta, såsom studenter. En dylik byggnad kan även tänkas på den tidigare nämnda för hotell avsedda tomten i kv. Dædalus, eller på annat håll i Gamla staden i samband med dess sanering. Antalet för riksdagen avsedda lägenheter skulle för varje sådan byggnad lämpligen kunna röra sig om ca 20, fördelade på två våningar.

Anskaffning av lägenheter enligt angivna riktlinjer skulle kunna ske i följande former:

1. Insprängda lägenheter: Kontakt med på marknaden förekommande lämpliga byggnadsföretag för träffande av uppgörelse om tillhandahållande av vissa lägenheter.

Vid detta alternativ, som förutsätter medverkan från stadens och då främst bostadsförmedlingens sida, kan — därest lägenheterna skall upplåtas med bostadsrätt — fråga uppkomma om hur grundavgifterna (insatserna) för lägenheterna skall finansieras. Ifall dispositionsrätten till lägenheterna skall hänga samman med riksdagsmannaskapet, vilket synes lämpligt, bör riksdagen genom riksgäldskontoret kunna förvärva bostadsrätten. Även den formen kan tänkas att det för insatserna erforderliga kapitalet av staten ställes till ledamöternas förfogande genom utlämnande av stående lån mot normalränta och mot villkor som säkerställer det framtida utnyttjandet för riksdagens behov. En av riksgäldskontoret meddelad lånegaranti kan alternativt här komma i fråga. För de kapitalinsatser som erfordras för anskaffande av bostadsrättslägenheter torde få inrättas en särskild statlig fond, och vid utlåning bör tillskapas en särskild lånefond.¹

¹ Anm.: För jämförelse kan nämnas att i enlighet med bestämmelserna i Kungl. Maj:ts kungörelse nr 522/1960 må vissa statliga anställningshavare, som i anledning av befordran eller förflyttning erhållit ändrad tjänstgöringsort, för förvärvande av bostadsrätt inom bostadsrättsförening erhålla lån med statlig garanti (statligt bostadsanskaffningslån). Lånebeloppet må ej beviljas med högre belopp än som motsvarar kontantinsatsen, och får ej överstiga 10 000 kronor. Låneansökan provas av generalpoststyrelsen och beviljat lån utbetalas utan borgensförbindelse eller annan säkerhet genom ianspråktagande av postsparbanksmedel. Räntefoten är f. n. 5½ % och lånen amorteras under högst 10 år. Amortering och ränta innehålles av låntagarens lön genom resp. myndighets försorg.

Motsvarande bestämmelser gäller för anställningshavare vid riksdagens verk (bankoreglementet A: 6, § 7, mom. 4).

Till fast anställd personal vid vissa affärsdrivande verk, som icke erhållit lån enligt ovanstående kungl. kungörelse nr 522/1960, kan lån om högst 2 000 kronor utlämnas för fullgörande av kontantinsats vid anskaffande av bostadslägenhet genom bostadsrättsförening. Lånen utlämnas från resp. verks driftkostnadsstat.

Dessutom kan en överenskommelse med enskild byggherre eller bostadsföretag om att viss kvot av lägenhetsbeståndet i ett hus förbehålles riksdagen tänkas komma till stånd i samband med upplåtelse av statlig mark för bostadsändamål eller statlig medverkan vid finansieringen av byggandet av bostadshus genom ställandet av viss garanti eller utlämnandet av speciellt lån. Formerna härför kan tänkas anordnade på olika sätt. Av vikt är emellertid att villkoren utformas så att riksdagens behov av lägenheter säkerställas för viss icke alltför kort tidsrymd.

2. Mindre kollektiver: Uppförande av bostadshus genom stiftelser.

En byggnation på för ändamålet speciellt förvärvade, centralt belägna tomter skulle — därest direkt statligt engagemang ej anses lämpligt — kunna ske i stiftelseform. Representanter för riksdagen och andra eventuellt tänkta medverkande skulle i så fall kunna bilda en arbetsgrupp på 3 à 4 personer med uppdrag att studera frågorna och framkomma med principförslag till åtgärder. Medverkan från riksdagens sida skulle därvid kunna ske på så sätt att riksgäldskontoret erhöle i uppdrag att framtaga och studera lämpliga projekt samt initiera intressenterna härom.

Genom att anlita stiftelseformen vid uppförandet av bostadsfastigheter skulle icke krävas något direkt investeringsanslag från riksdagens sida för finansiering av projektet. I stället skulle en garanti (borgen), överslagsvis beräknad till ca 12 000 kr. per lägenhet, ställas för det lånekapital som erfordras utöver belåningsvärdet för respektive fastighet. En dylik garanti skulle kunna ordnas på så sätt att riksdagen ger riksgäldsfullmäktige en generell fullmakt att till ett belopp av förslagsvis 600 000 kr. ikläda sig förbindelser till för ändamålet bildade stiftelser. Alternativt kan det erforderliga toppkapitalet ställas till förfogande genom utlämnande av lån från en för ändamålet bildad statlig fond. Det får förutsättas att riksdagen (riksgäldskontoret) säkerställer sin framtida dispositionsrätt till de lägenheter, som ev. blir friställda genom innehavaren/riksdagsmannens utflyttning, genom förbehåll härför vid ställandet av garanti eller utlämnandet av lån.

Hyreskostnaderna i en dylik centralt belägen fastighet beräknas kunna hållas vid en rimlig nivå om de lägre våningsplanen uthyres till butiker och kontor.

3. Kollektivhus: Uppförande av ett eller flera statliga bostadshus på statens mark eller på mark som Stockholms stad kan ställa till förfogande med tomträtt:

En lösning genom byggandet av kollektivhus, eventuellt enligt det norska mönstret med hybelhus (se sid. 11), är enligt kommitténs tidigare uttalade mening mindre lämplig. Skulle det emellertid anses nödvändigt att snabbt anskaffa ett större antal smålägenheter för riksdagens behov, är troligen denna väg mest framkomlig. En eventuellt önskad lägre hyresnivå i ett dylikt kollektivhus skulle kunna uppnås genom att hyressättningen grundas på beräknade fördelaktiga ränte- och avskrivningsvillkor. Fri möblering och fri service kan dessutom tänkas.

Kostnadsfrågor m. m.

För att få en uppfattning om kostnaderna för de i det föregående behandlade alternativa projekten har kommittén genom sin byggnadssakkunnige låtit utföra vissa kostnadskalkyler, dock endast omfattande kostnadsuppskattningar av vissa delobjekt, som ingår i de olika alternativen. Det har näm-

ligen inte ansetts möjligt att med någon större grad av säkerhet beräkna totalkostnaderna för genomförandet av något av alternativen. Beräkningarna i det följande, som är approximativt gjorda och som särskilt när det gäller ombyggnadsarbeten måste bli osäkra inom vida marginaler, kan dock ge en viss vägledning för ett bedömande.

Kostnaderna för vissa delar av inom kommittén studerade om- och tillbyggnader för riksdagshuset och riksbankshuset uppskattas till följande belopp. Beloppen avser endast byggnadskostnader. Härtill kommer i samtliga fall kostnaderna för lös inredning.

	Riksdagshuset	Riksbankshuset
<i>Restaurant</i>		
i riksdagshusets huvudvåning med fasad mot riksbanken, förråd och personalrum i övre källarvåningen (= alt. I i restaurantutredningen, se bil. D).....	1 200 000	
i riksbankshusets norra del i källarvåning, bottenvåning och vån. 1 tr. samt inbyggnad av gård i två plan (källare och bottenvåning) (= alt. II i restaurantutredningen).....		2 500 000
<i>Riksbankshuset</i>		
Ombyggnad inom riksbankshuset inkl. två passager till riksdagshuset (10 000 m ² våningsyta—45 000 m ²). Restauranten ligger i detta fall i riksdagshuset (= restaurantalternativ I)		7 500 000
Ombyggnad inom riksbankshuset inkl. två passager till riksdagshuset, men exkl. byggnadskostnader (enl. ovan) för den del av bankhuset som enligt restaurantalternativ II avses disponeras för restaurantlokaler.....		6 500 000
<i>Arbetsrumsbyggnad inom riksdagshuset</i>		
Inbyggnad med arbetsrum kring gård i stället för nuvarande 1. kammarens plenisal (12 000 m ²), inkl. rivningsarbete och eventuella grundförstärkningar.....	4 500 000	

Av sammanställningen framgår bl. a. att en ombyggnad av riksbankshuset för riksdagens behov samt tillskapandet av nya restaurantlokaler skulle — oberoende av vilken restaurantform som väljes — dra en kostnad av ca 9 miljoner kronor (1 200 000 + 7 500 000 resp. 2 500 000 + 6 500 000). En sådan ombyggnad skulle, såsom framgår av bilaga E, förutom nya restaurantlokaler ge 160—180 arbetsrum för ledamöterna. Genom inbyggnad av riksdagshusets norra gård skulle kunna erhållas ytterligare ca 175 rum för en uppskattad kostnad av 4 500 000 kronor. För färdigställandet av en dylik inbyggnad beräknas åtgå ca två år, inkl. rivningsarbete och eventuella grundförstärkningar. Ombyggnaderna i riksbankshuset beräknas kräva en tid av 1½—2 år beroende på om restaurant ingår eller ej.

Såsom tidigare nämnts (sid. 23) uppgjordes år 1956 inom Stockholms stads fastighetskontor en preliminär kostnadsberäkning för ett tänkt riksdagshotell i kv. Dædalus vid Lilla Nygatan i Gamla staden. Hotellet skulle innehålla 100 rum, varav ca 40 enmansrum beräknades kunna ställas till riksdagens förfogande genom abonnemang. För om- och tillbyggnad av ifrågasvarande fastighet beräknades då ett belopp av 4 100 000 kronor, vilket enligt prisläget våren 1963 skulle motsvara ca 5 300 000 kronor.

I driftskalkylen år 1956 beräknades att de för riksdagen reserverade 40 rummen skulle abonneras i sju månader men med två dagar per vecka (weekends) fria för uthyrning till andra hotellgäster. Hyran för denna form av riksdagsabonnemang beräknades då till 200 kr. per månad, alltså omkring

10 kr. per dygn. För reguljär uthyrning beräknades motsvarande hyreskostnad till kr. 20: 50 per dygn. Denna kalkyl är givetvis nu föråldrad men torde dock visa, att kostnaderna för att genom ett dylikt hotell anskaffa bostäder för de riksdagsledamöter, som väljer denna form av boende, skulle kunna hållas inom rimliga gränser.

Kommittén har under slutskedet av sitt arbete medverkat vid utformningen av ett bostadsprojekt i kv. Jungfrun nr 7 på Östermalm, där 10 å 12 en- och tvårumslägenheter med kokvrå kan ställas till riksdagsledamöternas disposition genom tecknande av bostadsrätt.

Några exakta beräkningar angående kapitalinsatser och årshyror har vid tiden för betänkandets avgivande ännu ej kunnat göras, men kostnaderna har erfarenhetsmässigt uppskattats sålunda:

	Ett rum och kokvrå (27,3 m ²)	Två rum och kokvrå (45 m ²)
Kapitalinsats.....	5 000—6 000 kr.	9 000—10 000 kr.
Årshyra.....	2 800—3 000 kr.	3 800— 4 000 kr.

Avsikten är att detta projekt, som alltså är av relativt liten storleksordning och som kan betecknas som mera försöksbetonat, senare skall kunna följas av flera.

Vid en underhandsundersökning angående intresset att teckna bostadsrätt i en dylik fastighet anmälde sig ett fyrtiotal riksdagsledamöter som spekulanter.

**Kommittén för utredning av
riksdagsledamöternas bostadsfråga m. m.**

Sekr. OLOF NORELL

Förste revisor i Riksgäldskontoret

tel. 22 12 20 ankn. 22

A.

Riksdagsledamöternas bostads- och arbetsförhållanden m. m.Besvaras
endast av
utanför
hemmet
boende.**Nuvarande bostadsförhållanden i Stockholm under sessionstid**

- ¹ Hotell eller pensionat
 ett rum två rum
- ² Hyresrum
 ett rum två rum
- ³ Lägenhet (med kök el. kokvrå)
 ett rum två rum större

Kostnader (exkl. måltider)
under sessionstid

Kostnader (exkl. måltider) under sessionstid

c:a kr. per dag.

c:a kr. per månad.

(Faktiska kostnader c:a kr. per år)

Bostaden disponeras:

¹ hela året³ c:a 4 dagar per vecka² hela sessionstiden⁵ kortare perioder eller enstaka dagarOlägenheter med ovanstående
bostadsförhållanden:¹ Bostaden avlägset belägen i förhållande till riksdagshuset² Dåliga kommunikationer till riksdagshuset³ Otillräckligt arbetsutrymme⁴ (Ev. annan olägenhet)

B.

Arbetsmöjligheter i StockholmDisponeras utanför riksdagshuset arbetsrum, som kan utnyttjas för riksdagsarbetet? Ja Nej

Om ja, var?

 I bostaden (i Stockholm) Annorstädes (i Stockholm)

Är arbetsmöjligheterna där

tillfredsställande? Ja Nej

(kontor e. dyl.)

Om ej tillfredsställande, varför?

Anser Ni Er för egen räkning behöva tillgång till särskild arbetsplats i riksdagshuset (eller dess omedelbara grannskap)? Ja Nej

Om ja, vilket av följande alt. anser Ni för

¹ Eget rum

Er del nödvändigt?

² Med annan ledamot delat rum (eget skrivbord och förvaringsutrymme)³ Tillgång till arbetsplats för sporadiskt utnyttjande

C.

Allmänna önskemål

- a) Särskilda åtgärder betr. riksdagsledamöternas bostadsförhållanden är enligt min mening obehövliga.
- b) Riksdagsledamöternas bostadsförhållanden anser jag bör förbättras genom
- Kryssa för den eller de lösningar Ni vill förorda*
- ¹ riksdagshotell/pensionat
- ² annan kollektiv anordning (jfr ex.-vis Norges »hybelhus», se bil.)
- ³ särskilda »insprängda» rum med kokmöjligheter i hyreshus (möblerat)
- ⁴ » » » » » » » (omöblerat)
- ⁵ » » » lägenheter om minst ett rum och kök i hyreshus (möblerat)
- ⁶ » » » » » » » » » » » » » (omöblerat)
- ⁷ (ev. annat alternativ)

D.

Personliga önskemål

Om både alt. 1 och alt. 2 är tänkbara kan dessa rutor — i stället för med × — markeras med 1—2 efter angelägenhetsgrad.

Jag skulle själv ha intresse av att — om valmöjligheten nu vore för handen — utbyta min nuvarande bostad mot

- alt. 1) abonnemang på ett riksdagshotell eller annan kollektiv anordning:
- ett rum två rum med möjligheter till:
- ¹ morgonmål ² lunch ³ middag
- ¹ hela sessionstiden
- ² c:a 4 dagar per vecka under sessionstid
- ³ samt dessutom under icke-sessionstid c:a dagar per år (utan abonnemang)
- alt. 2) en för hela året genom riksdagens förmedling förhyrd lägenhet, omfattande
- möblerat omöblerat
- ¹ ett rum med kokmöjligheter
- ² ett rum och kök
- ³ två » » »
- ⁴ större

E.

Speciella synpunkter

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Stockholm den 1961. Namn Nr i ^I kamm. ^{II}

Födelseår: Resväg från hemorten: c:a mil

Hemortslän:

Till Riksdagens ledamöter

Riksdagsledamöternas bostadsfråga m. m.

I anledning av riksdagens skrivelse den 12/4 1961 (nr 147) har fullmäktige i riksgäldskontoret tillsatt en kommitté med uppdrag att — efter av bankoutskottet i utlåtande nr 16/1961 angivna riktlinjer — utreda riksdagsledamöternas bostadsfråga m. m. Kommitténs ledamöter är generaldirektör G. Renlund, ordförande, riksdagsledamöterna Waldemar Svensson, T. G. A. von Seth, Hans Gustafsson och Stig F. Hansson samt riksgäldsdirektör G. Ringström.

För att erhålla underlag för ett bedömande av riksdagsledamöternas behov och önskemål i bostadsfrågan har kommittén utarbetat bifogade frågeformulär, som benäget torde ifyllas och snarast (senast den 6/12 1961) överlämnas till kammarens vaktmästare för vidare befordran till kommitténs sekreterare. Kuvert härtill bifogas. Dessutom bilägges en sammanställning över bostads- och arbetsförhållandena för parlamentsledamöterna i Norge, Danmark, Finland och Sverige.

Vid frågeformulärets uppgörande har, i anslutning till den hittills förda diskussionen i ämnet, utgångspunkten varit att en förbättring av riksdagsmännens bostadsförhållanden i Stockholm kan nås efter i huvudsak två linjer. Den ena skulle innebära att hyreslägenheter — möblerade eller omöblerade — ställdes till förfogande genom riksdagens medverkan; uthyrningen finge avse hela året. Enligt den andra skulle genom ny- eller ombyggnad skapas ett centralt beläget hotell eller pensionat, där riksdagsledamöterna skulle ha företrädesrätt till rum under sessionstid. Ev. lediga rum — i första hand under veckosluten och under icke-sessionstid — skulle stå öppna för allmänheten. Den ena lösningen utesluter givetvis inte den andra. Det förutsättes att lägenheten resp. hotellet skulle hålla normal god standard och att marknadsmässigt pris-(hyres-)sättning skulle tillämpas.

Då frågan om riksdagsledamöternas tillgång till lämpliga arbetsutrymmen är trängande och nära sammanhänger med bostadsfrågan, berör frågeformuläret även detta ämne på några punkter. Ett »riksdagshotell» skulle eventuellt kunna innehålla särskilda arbetsrum åt riksdagsledamöter.

Frågorna under A. bör endast besvaras av ledamöter, som under sessionstid förhyr särskild bostad (utanför hemmet) i Stockholmsområdet. B. och C. torde besvaras av alla, och övriga punkter efter eget val.

Då formuläret ej kan täcka alla alternativ i olika hänseenden, är kommittén tacksam för speciella synpunkter på frågan. Plats härför har lämnats.

På kommitténs vägnar:

Gösta Renlund

Ordförande

Bilaga: 1 frågeformulär
1 tablå
1 kuvert

Redogörelse för undersökningen angående riksdagsledamöternas bostads- och arbetsförhållanden m. m.

Syftet med den gjorda enkäten har varit att som en grundval för kommitténs ställningstagande söka skapa en bild av riksdagsledamöternas behov och önskemål i bostadsfrågan och den därmed nära sammanhängande frågan om ledamöternas tillgång till lämpliga arbetsutrymmen. Undersökningen vill först i grova drag belysa ledamöternas nuvarande bostads- och arbetsförhållanden och utröna deras uppfattning om vari olägenheterna med nuvarande förhållanden främst består. Därefter har ledamöterna beretts tillfälle att meddela sina åsikter om hur förhållandena bör förbättras.

Frågeformuläret har utformats så att dess första del skall ge en bild av nuläget. På blankettens andra sida har ledamöterna givits möjlighet att ge till känna sin uppfattning om vilka generella åtgärder, som bör vidtagas i bostadsfrågan. Här har alla kunnat ge sin röst för en eller flera lösningar, oavsett om vederbörande själv ansett sig vara i behov av ny bostad eller icke. Denna opinionsmätning har därefter kompletterats genom att de som för egen del är intresserade av en förändring i sin bostadssituation i nästa avsnitt kunnat framlägga personliga önskemål. Härigenom har utredningen sökt få en uppfattning om storleksordningen av de åtgärder som erfordras.

För kommitténs ställningstagande och tolkning av de i enkäten framkomna önskemålen är det givetvis betydelsefullt att få ett begrepp om de faktorer, som får anses ha betydelse för riksdagsledamöternas bostadsvanor och -önskemål. Analysen har emellertid i det hänseendet icke kunnat göras alltför inträngande. Vid uppläggningsen av undersökningen har förfarits så att vissa lätt tillgängliga data, vilka kunnat tänkas ha betydelse i sammanhanget, medtagits. Sålunda har exempelvis uppdelning skett med utgångspunkt från kammare, kön, ålder, antal riksdagsår och resväg. Härigenom ges möjlighet att dels taga hänsyn till de ändrade förhållanden som en eventuell övergång till ett enkammersystem skulle medföra, dels undersöka hur eventuella förändringar i ålders- och könsfördelning i riksdagen skulle kunna verka. Genom att ställa uppgifterna i relation till resvägen till hemorten har utredningen velat undersöka på vad sätt möjligheterna att kunna resa hem inverkar på boendet. Vid tabellbearbetningen har man dessutom sökt ställa det nuvarande läget betr. bostads- och arbetsförhållanden i relation till de uttalade önskemålen.

Till utredningen har avlämnats 355 (= 92,7 %) bearbetningsbara svar, 137 (= 90,7 %) från I kammaren och 218 (= 94 %) från II kammaren, avseende läget vid mitten av december 1961. Av de 28 ledamöter, som icke svarat eller inlämnat blanka svar, är 12 statsråd. Flertalet av de övriga är antingen stockholmare eller sådana, som skulle avgå från riksdagen vid årsskiftet 1961/62 och som därför icke ansett sig böra svara. Efter granskning och viss komplettering har blanketternas uppgifter överförts till hålkort och tabelleringen gjorts på statistiska centralbyrån efter sekretariatets tabellskisser. Det material som framkommit har sedan analyserats. Härvid har givetvis en del tabeller visat sig icke kunna tillföra utredningen något av värde och därför här uteslutits.

I. Allmän fördelning

I nedanstående tabeller har *samtliga svarande* uppdelats på a) ålder, b) antal riksdagsår, c) resväg från hemorten, d) kön. Samtliga uppgifter fördelade på kammare (se även bilaga 1).

Åldersfördelning

	Födda (ålder i år)			Totalt
	1900— o. tid. (>60)	1901— 1910 (51—60)	1911 o. sen. (<51)	
I k. antal.....	48	55	34	137
%	35	40	25	100
II k. antal.....	45	88	85	218
%	21	40	39	100
Summa: antal	93	143	119	355
%	26	40	34	100

Fördelning på riksdagsår

	Antal riksdagsår			Totalt
	>16	9—16	1—8	
	28	42	67	137
	20	31	49	100
	32	78	108	218
	15	36	50	100
	60	120	175	355
	17	34	49	100

Fördelning på resväg

	Resväg från hemort till Sthlm (mil)			Totalt
	0—10	11—70	>70	
I k. antal.....	28	97	12	137
%	20	71	9	100
II k. antal.....	38	168	12	218
%	17	77	6	100
Summa: antal	66	265	24	355
%	19	75	7	100

Fördelning på kön

	Män		Kvinnor		Totalt
	Antal	%	Antal	%	
	126	40	11	27	137 39
	92		8		100
	188	60	30	73	218 61
	86		14		100
	314	100	41	100	355 100
	88		12		100

II. Nuvarande förhållanden

1) Bostadsförhållanden

I bilaga 2—3 framlägges tabeller över de nuvarande bostadsförhållandena under sessionstid. Härav framgår att 297 ledamöter, som icke har sin hemort i Stockholm eller dess närhet, för kortare eller längre tid förhyr bostad i Stockholm under sessionstiden. Härav bor 99 st. (33 %) på hotell och 112 st. (38 %) i hyresrum, medan 86 st. (29 %) förhyr särskild lägenhet. Av lägenheterna är 55 st. om ett rum och kök, 17 st. om två rum och kök och 4 större. 10 ledamöter har icke angivit lägenhetens storlek.

Kostnaderna för hotell/pensionat varierar mellan ytterligheterna 8 resp. 35 kr. per dag med huvuddelen mellan 15 och 20 kr. Det aritmetiska genomsnittet är ca 18 kr. per dag.

Kostnaderna för hyresrum är ävenledes synnerligen varierande. Huvudparten (= $\frac{2}{3}$) ligger emellertid mellan 120—170 kr. per månad, medeltalet är 148 kr./mån.

Av lägenheterna drar 49 % en hyreskostnad av mindre än 170 kr. per månad. Medeltalet är 193 kr./mån.

Något specifikt samband mellan å ena sidan ålder, antal riksdagsår eller resväg till hemorten samt å andra sidan valet av bostadssätt kan inte ut-

läsas av tabellerna. Däremot förefinnes en tydlig tendens för kvinnorna att föredra lägenhet eller hyresrum framför hotell.

Ca hälften (49 %) av de utanför Stor-Stockholm bosatta disponerar i Stockholm en för hela året förhyrd bostad (bil. 3). Av förhyrda rum disponeras 56 % hela året, medan 36 % förhyres endast under sessionstid. Lägenheterna förhyres som väntat praktiskt taget överlag för hela året.

Resvägen till hemorten synes icke ha någon avgörande inverkan på boendefrekvensen i annan mån än att de som bor inom 10 mils avstånd från riksdagshuset oftast disponerar sin bostad (= hotell) endast för kortare perioder eller enstaka dagar, eftersom de ju i de flesta fallen kan åka hem. Den procentuella fördelningen mellan kamrarna är praktiskt taget lika.

Påpekas bör kanske att tabellen *ej* anger hur länge vederbörande vistas i Stockholm, utan för vilken tid bostaden står till hans förfogande (= betalas).

De påtalade *olägenheterna med nuvarande bostad* belyses genom nedanstående tabell.

Boende i	Totalt		Inga olägenheter		Avlägsset			Dåliga kommunikationer			Otillräckligt arb.-utrymme			Andra olägenheter			Antal med 2 eller flera olägenheter	
					endast	kombination med andra oläg.	%	endast	kombination med andra oläg.	%	endast	kombination med andra oläg.	%	endast	kombination med andra oläg.	%		
	Antal	%	Antal	%													Antal	%
Hotell ...	99	100	36	36	1	3	4	—	1	1	27	20	47	13	19	32	22	22
Hyresrum	112	100	39	35	16	19	31	—	2	2	19	20	35	12	12	12	26	22
Lägenheter ..	86	100	44	51	16	4	23	—	3	3	8	5	15	11	1	14	7	8
Summa	297	100	119	40	33	26	20	—	6	2	54	45	33	36	32	23	55	19

Av tabellen framgår att 40 % av de 297 svarande anser sig inte ha några nämnvärda olägenheter med bostaden. 20 % anser bostaden ligga för avlägsset i förhållande till riksdagshuset; huvudsakligen gäller detta hyresrummen och lägenheterna. Kommunikationerna däremot synes inte vara något problem i och för sig. En tredjedel av de svarande anser sig ha otillräckligt arbetsutrymme; för hotell-boende ända upp till hälften. Av dem som bor på hotell och i hyresrum har 22 % angivit två eller flera kombinationer av olägenheter.

Betr. i tabellen angivna »andra olägenheter» har särskilt framhållits följande:

Hotell: bo i kappsäck; ingenstans att göra av handlingar vid flyttning; nytt rum varje gång; ständiga bagagetransporter; svårt att organisera arbetet; ingen riktigt fast punkt i boendet; ankomstdagen fås ej rum förrän på e. m.; avresedagen lämnas rummet senast kl. 17.

Hyresrum: måste hyra för hela året; betala också för icke-sessionstid för att få behålla rummet; kostnaden för hög i förhållande till användningstiden; ej badrum; ej telefon; ej arbetsro; ej kokmöjligheter; besvärligt att få tag på rum; alltför dyrt och osjälvständigt.

Allmänt: kan ej utnyttja hålltimmar på grund av för långa avstånd. Standardsänkning jämfört med hemmet.

2) *Arbetsmöjligheterna i Stockholm* (utanför riksdagshuset) redovisas i tabellbilaga nr 4, varav ett sammandrag här nedan.

Arbetsrum i Stockholm utanför riksdagshuset	Bostad under Stockholmsvistelsen								Övriga (huvudsakligen Sthlm-are)		Summa		Härav			
	1 Hotell		2 Hyresrum		3 Lägenhet		Summa 1—3						I k.		II k.	
	st	%	st	%	st	%	st	%	st	%	st	%	st	%		
Finnes ej	81	84	53	49	17	22	151	54	18	26	169	48	66	49	103	47
* men otillfredsställande . . .	9	9	21	19	21	27	51	18	6	8	57	16	19	14	38	18
Summa	90	93	74	68	38	49	202	72	24	34	226	64	85	63	141	65
Tillfredsställande arbetsrum finnes (i bostaden eller annorstädes)	7	7	34	32	39	51	80	28	46	66	126	36	49	37	77	35
Totalt	97	100	108	100	77	100	282	100	70	100	352	100	134	100	218	100

Av hotellboende anser sig endast 7 % ha tillfredsställande arbetsmöjligheter; för hyresrum och lägenheter är motsvarande siffror 32 % resp. 51 %. Av stockholmare är ca $\frac{2}{3}$ tillfreds med arbetsmöjligheterna utanför riksdagshuset. Totalt sett är endast ca $\frac{1}{3}$ av alla svarande tillfreds.

Betr. »otillfredsställande arbetsförhållanden» anges framför allt: ingen arbetsro, svårt att organisera arbetet, ingen möjlighet att utnyttja håltimmar, ingen arbetsplats, för litet utrymme, inga handlingar tillgängliga.

En genomgående iakttagelse är att de dåliga arbetsmöjligheterna — både i bostaden och i riksdagshuset — av riksdagsmännen uppfattas som minst lika väsentliga som bostadsfrågan (se sammanställningen i bil. 8).

I en särskild punkt har frågats om vederbörande riksdagsledamot ansett sig för egen räkning behöva tillgång till särskild arbetsplats i riksdagshuset (eller dess omedelbara närhet) och — om så är fallet — om det anses vara nödvändigt med eget rum eller delat rum med eget skrivbord och förvaringsutrymmen, eller om tillgång till arbetsplats för sporadiskt utnyttjande är tillfyllest.

Ett sammandrag av svaren redovisas här:

Önskemål om arbetsrum (sammandrag)

	Önskar rum						Önskar ej rum		Ej angivet		Summa	
	eget		delat		tillgång							
	st	%	st	%	st	%	st	%	st	%	st	%
I k. kvinnor	3	27	—	—	2	19	3	27	3	27	11	100
män	41	33	22	17	28	22	29	23	6	5	126	100
Summa	44	32	22	16	30	22	32	23	9	7	137	100
II k. kvinnor	3	10	8	26	15	50	3	10	1	3	30	100
män	75	40	43	23	44	23	22	12	4	2	188	100
Summa	78	36	51	23	59	27	25	11	5	2	218	100
Totalt	122	34	73	21	89	25	57	16	14	4	355	100
Därav I+II kvinnor	6	15	8	20	17	41	6	15	4	10	41	100
* män	116	37	65	21	72	23	51	16	10	3	314	100

Av tabellen ovan framgår att av de 341 som besvarat frågan anser 122 eget rum vara nödvändigt för riksdagsarbetets rätta bedrivande. Om delat rum resp. tillgång till arbetsplats räknas såsom $\frac{1}{2}$ resp. $\frac{1}{4}$ rum, motsvarar önskemålen ett behov av ca 180 rum (= 53 % på 341 svar), fördelade på I kammaren 63 rum på 128 svarande (= 49 %) och II kammaren 119 rum på 213 svarande (= 56 %).

Eftersom 5 av talmännen och utskottsordförandena uppgivit sig ej önska eget rum, förmodligen menande sig ej önska *ytterligare* rum, och 3 utskottsordförande ej svarat alls, bör angivna rumsbehov (inkl. rum för talmän, utskottsordförande, gruppleddare etc.) för hela nuvarande riksdag uppräknas ytterligare något till ca 200 rum.

För närvarande är antalet arbetsrum i riksdagen ca 40. (Jfr Norges 103 rum på 150 ledamöter = 69 %; 56 enmansrum och 47 tvåmansrum.)

Av de 57 (= 16 %) som ansett sig ej behöva arbetsplats i riksdagshuset, är 18 stockholmare, som redan nu har tillfredsställande arbetsrum. Vidare framgår att kvinnorna har betydligt mindre anspråk på egna rum än sina manliga kolleger (15 % mot 37 %). En viss tendens för de längst bort boende att önska eget rum kan också skönjas. En stegring av önskemålen om eget rum allt efter ökat antal riksdagsår kan också iakttagas.

I följande tabell har ett försök gjorts att kombinera önskemålen om arbetsrum med de personliga önskemålen att byta bostad.

Önskemål om arbetsrum kombinerat med personliga önskemål om bostad

Önskar byta bostad mot	Önskar arbetsrum						Önskar ej arbetsrum + ej svarat		Summa	
	eget		delat		tillgång		st	%	st	%
	st	%	st	%	st	%				
Riksdagshotell.	37	30	22	30	22	25	10	14	91	26
%	41		24		24		11		100	
Rum m. kokmöjlighet.	35	29	14	19	19	21	7	10	75	21
%	47		19		25		9		100	
Ett rum o. kök.	15	12	12	16	12	13	5	7	44	12
%	34		27		27		11		100	
>1 rum o. kök.	5	4	3	4	2	2	4	5	14	4
%	36		21		14		29		100	
Summa	92	75	51	70	55	62	26	37	224	63
%	41		23		25		12		100	
Önskar ej byta bostad.	30	25	22	30	34	38	45	63	131	37
%	23		17		26		34		100	
Totalt	122	100	73	100	89	100	71	100	355	100
%	34		21		25		20		100	

Som synes har endast 45 ledamöter varken behov av arbetsrum eller intresse av att byta bostad; 19 av dessa är stockholmare. Övriga har således önskemål i det ena eller andra avseendet, ofta i bägge.

III. Allmänna önskemål i bostadsfrågan

På de 355 inlämnade blanketterna har 329 ledamöter besvarat punkten om »Allmänna önskemål» (se bilaga 5). Härav har endast 20 st. (= 6 %) ansett att särskilda åtgärder i bostadsfrågan är obehövlige. Dessa 20 hör

även beträffande arbetsrum till de mera nöjda: 7 önskar ej arbetsrum, 8 önskar tillgång och 5 önskar delat rum; 14 har nu arbetsrum utanför riksdagen, varav 10 tillfredsställande.

Bland dem som önskar förbättring av bostadsförhållandena har 144 angivit riksdagshotell som ett alternativ (enbart eller i kombination med andra alternativ). »Annan kollektiv anordning (hybelhus)» har förprickats av 51, »insprängda rum med kokmöjligheter» av 157 och »insprängda lägenheter om minst ett rum och kök» av 120. Vid besvarandet av frågorna i denna avdelning, som ju icke avsett vederbörandes personliga önskemål utan den allmänna inställningen till frågorna, synes likväl den svarandes egen situation ha utövat stark påverkan på svaren, som framgår av följande.

Även här märkes *kvinnornas* obenägenhet att förorda hotell (deras procenttal är knappt hälften av männens motsvarande), medan de däremot ganska allmänt förordat lägenheter. *Resvägens* inverkan synes bl. a. däri att de närmast boende (huvudsakligen Stor-Stockholm) till mycket stor procent (65 %) förordat hotellalternativet; nära hälften (48 %) med hotell som enda alternativ. Den med resvägens längd stigande tendensen att föredraga lägenheter är påtaglig. Antalet riksdagsår synes ha viss betydelse i så måtto att de med det minsta antalet år (1—4) och de med mer än 20 år till större procent än de mellanliggande grupperna förordat hotellalternativet. (Detta kan ha sin grund i att de nya riksdagsledamöterna, som ofta ännu inte blivit ledamöter i utskotten, icke blivit lika bundna i Stockholm som de äldre. De äldsta däremot kanske håller på att avveckla sina engagemang.)

En mycket stor majoritet inom riksdagen anser alltså att åtgärder bör vidtagas för att förbättra bostadssituationen för ledamöterna. För att söka få en bild av hur åsikterna, om på vilken väg lösningen är att finna, fördeklarar sig, har undersökts i vad mån ledamöterna förordat *enbart* en viss lösning. Därvid framgår att 22 % har angett hotell som enda alternativ och 30 % hotell och/eller hybel. (Om Stor-Stockholm räknas bort, se ovan, blir dessa procentsatser 17 % respektive 26 %.) Alternativet *enbart* »rum med kokmöjligheter» eller »lägenheter om minst ett rum och kök» har förordats av 20 % respektive 12 %. Något eller några av dessa bägge sistnämnda alternativ men *ej* hotell/hybel har 40 % ansett vara att föredraga (om Stor-Stockholm borträknas blir siffran 44 %). Sistnämnda ståndpunkt, som med en viss reservation kan tydas som ett votum *mot* hotellalternativet, har också fått uttryck i de kommentarer som redovisas i bilaga 8, exempelvis »Ej riksdagshotell = kategorihus» eller »Tror att ett kategorihus, där man inhyser endast riksdagsmän, är mindre tilltalande ur olika synpunkter» eller »Särskilt riksdagshotell inte mycket bevänt med, såvida rummen måste utrymmas under veckosluten».

I fråga om möblerat eller omöblerat har någon deciderad ståndpunkt icke tagits, dock överväger möblerat i vad avser rum med kokmöjligheter och omöblerat i vad avser lägenheter om minst ett rum och kök.

Några påtagliga skillnader mellan de bägge kamrarna har icke framkommit.

IV. Personliga önskemål i bostadsfrågan

224 ledamöter, eller 75 % av de 297 som *icke är bosatta* i Stor-Stockholm, har deklarerat intresse att — om valmöjligheten nu vore för handen — utbyta sin nuvarande bostad mot *antingen* abonnemang på ett riksdagshotell

eller annan kollektiv anordning (= 91 röster) eller en för hela året genom riksdagens förmedling förhyrd lägenhet (= 133 röster) (se bilaga 6).

Dessutom har 18 st. angivit hotell som andra alternativ och 16 st. lägenhet som andra alternativ.

Utslaget på *samtliga* 355 svarande motsvarar detta, att var fjärde riksdagsledamot (26 %) förklarar sig vilja abonnera på hotell/hybel och att var tredje (37 %) vill förhyra lägenhet. Om endast de som bor mer än 10 mil från riksdagen medräknas, blir motsvarande siffror 30 % respektive 44 %. Av sistnämnda grupp har alltså endast 26 % icke något intresse att byta.

Någon markant skillnad mellan kamrarna kan icke förmärkas. Däremot synes det förefinnas en viss förklarlig tendens för de äldsta ledamöterna med många riksdagsår att icke vilja binda sig för en lägenhet. Den kvinnliga obenägheten för hotell är även här påtaglig. Av de 91 ledamöter som önskar byta till riksdagshotell har 28 velat abonnera för hela sessionstiden, medan 48 angivit ca 4 dagar per vecka. Något intresse för lunch och middag på hotellet finnes icke; däremot har 45 önskemål om möjlighet till morgonmål. 24 ledamöter har dessutom angivit intresse för att disponera hotellrum även under icke-sessionstid (i genomsnitt 17 dagar per person).

Av 133 önskade lägenheter avser mer än hälften (72 st.) ett rum med kokmöjligheter. 42 önskar ett rum och kök och 13 två rum och kök. Fördelningen av önskemål beträffande möblerat eller omöblerat framgår av nedanstående:

	Möblerat		Omöblerat	
	st	%	st	%
1 rum med kokmöjligheter.....	43	60	29	40
1 rum och kök.....	10	24	32	76
> 1 rum och kök.....	5	36	9	64
	<u>58</u>		<u>70</u>	

Som synes anser flertalet sig vilja möblera lägenheterna om rum och kök själva, medan tendensen beträffande rum med kokmöjligheter är mera jämn med övervikt för möblerat. (Önskemålen om omöblerade bostäder kan dock ha påverkats av den svarandes aktuella situation. En stor del av ledamöterna har ju redan anskaffat möbler.)

I bilaga 7 har nuläget beträffande bostäder kombinerats med personliga önskemål i bostadsfrågan. Intresset för abonnemang på ett riksdagshotell är störst bland dem som nu bor på hotell; inom denna grupp önskar 49 % bo på ett sådant hotell. Inom gruppen finnes dessutom en tendens, att de som nu betalar mest är mest intresserade av hotellalternativet. Av dem som nu bor på hotell har dessutom 36 % intresse för lägenhet, huvudsakligen rum med kokmöjligheter. Av kategorin »inneboende» är motsvarande procentsatser 29 % respektive 52 %. Bland dem som nu förhyr lägenhet är benägheten att inte önska någon förändring givetvis störst (47 %), men de bägge övriga kategorierna uppvisar mycket positivt intresse (inte mindre än 175 av 211 hotell- och inneboende, = 83 %).

Bearbetning av blanketterna

Varje blankett har genomgått och kompletterats och rättats enligt följande:

1. Kontroll av nr och kammare mot matrikel samt avprickning där; anteckning av läns-code och antal riksdagsår samt K för kvinnliga ledamöter.
2. Ev. komplettering av resväg och fördelseår.
3. Om endast underrubriken besvarats (t. ex. ett rum) har x satts i huvudrutan (t. ex. hyresrum), huvudsakligen för att underlätta arbetet vid hålkortsstansningen;
4. Om uppgifter strider mot varandra uppenbart, har rättelse gjorts: t. ex. om »nej» beträffande disponerande av arbetsrum och »nej» i tillfredsställanderutan har det sista strukits; om »nej» i rutan beträffande disponerande av arbetsrum men dessutom angivits att arbetsrum finnes i bostaden, har »nej» strukits och x satts i ja-rutan; om under C. alternativet a) kryssats men det därefter framgår att vederbörande anser åtgärder önskvärda, har ändring gjorts (= blankettens »obehövliga» har troligen lästs som behövliga);
5. Om dispositionstiden angivits med både »hela sessionstiden» och »ca 4 d/vecka» har det förstnämnda alternativet strukits om det gäller hotell, och om det gäller hyresrum eller lägenhet har det sistnämnda alternativet strukits (= svaghet i blanketten).

Då ju förutsättningen för de personliga önskemålen under punkt D. är, att allmänna åtgärder enligt punkt C. vidtages, har justeringar i uppenbara fall vidtagits för att uppgifterna skall korrespondera, sålunda

6. om det beträffande »personliga önskemål» står x för t. ex. riksdags-hotell men ej beträffande »allmänna önskemål», har x satts i motsvarande ruta i C. etc.;
7. om beträffande »allmänna önskemål» x satts för t. ex. möblerat rum/lägenhet (men ej för alternativet »omöblerat») samt »personliga önskemål» framförts om lägenhet under D. 2 men motsvarande ruta för möbl. eller omöbl. ej ifyllts, har x satts för »möblerat» under D. 2.
8. Om hyreskostnaden per år angivits men ej per månad, har månads-kostnaden uträknats med ledning av frekvensuppgiften (hel session beräknad till ca 8 mån.).

Under punkterna 1—4 ovan har justeringar (oftast mindre) gjorts på ca 140 blanketter (40 i I kam. + 100 i II kam.) och under punkt 5—7 har ca 50 ändringar vidtagits (20 + 30). I fall av tveksamhet har inga justeringar gjorts. Över de avgivna svaren har uppgjorts tablåer, där de olika kolumnerna sedan nedräknats. Vissa uppgifter kan här genast erhållas, men de olika kombinationerna skulle erfordra stort och tidskrävande arbete. För analys av materialet har därför hålkortsuppläggning varit erforderlig.

BILAGA 1

Analys av samliga svarande i avseende på:

	Födelseår								Antal riksdagsår							Resväg (mil)					Summa svarande	
	Före 1891	1891—1895	1896—1900	1901—1905	1906—1910	1911—1915	1916—1920	Efter 1920	>24	21—24	17—20	13—16	9—12	5—8	1—4	0—10	11—25	26—45	46—70	>70	antal	%
I k. kv. män	—	1	2	4	2	1	1	—	1	—	2	—	3	1	4	5	1	1	4	—	11	3,1
S:a I k.	3	19	23	22	27	17	9	6	12	6	7	13	26	33	29	23	24	30	43	12	137	38,6
II k. kv. män	—	—	4	9	7	5	3	2	—	—	1	9	6	6	8	8	5	6	9	2	30	8,5
S:a II k.	1	9	31	33	39	44	18	13	8	12	11	30	33	43	51	30	33	54	61	10	188	53,0
Totalt	4	29	60	68	75	67	31	21	21	18	21	52	68	83	92	66	62	90	113	24	355	100,0

BILAGA 3

Boendefrekvens

	Hela året			Hela sessionstiden			Ca 4 dag/vecka			Kortare perioder			Ej uppgivet			Total		
	I k.	II k.	S:a	I k.	II k.	S:a	I k.	II k.	S:a	I k.	II k.	S:a	I k.	II k.	S:a	I k.	II k.	S:a
<i>Bostad</i>																		
Hotell antal	—	—	—	2	1	3	21	34	55	10	15	25	4	12	16	37	62	99
i % av resp. grupp							57	55	56	27	24	25				100	100	100
Hyresrum antal	25	38	63	15	25	40	1	3	4	1	1	2	1	2	3	43	69	112
i % av resp. grupp	58	55	56	35	36	36										100	100	100
Lägenhet antal	29	53	82	—	3	3	1	—	1	—	—	—	—	—	—	30	56	86
i % av resp. grupp	97	95	95													100	100	100
Summa	54	91	145	17	29	46	23	37	60	11	16	27	5	14	19	110	187	297
i % av resp. grupp	49	49	49	15	16	16	21	20	20	10	9	9	5	7	6	100	100	100
<i>Resväg</i>																		
0—10 mil antal	1	3	4	—	1	1	—	—	—	1	5	6	—	—	—	2	9	11
%			3			2											4	
11—25 mil antal	11	20	31	2	8	10	7	3	10	2	4	6	1	2	3	23	37	60
%			21			22			17								20	
26—45 mil antal	16	24	40	5	9	14	5	16	21	3	4	7	1	7	8	30	60	90
%			28			30			35							30		30
46—70 mil antal	20	38	58	8	7	15	8	17	25	4	3	7	3	4	7	43	69	112
%			40			33			42								38	
>70 mil antal	6	6	12	2	4	6	3	1	4	1	—	1	—	1	1	12	12	24
%			8			13			7									8
Summa	54	91	145	17	29	46	23	37	60	11	16	27	5	14	19	110	187	297
%			100			100			100									100

BILAGA 4

Nuvarande arbetsrum

	Antal sva- rande Totalt	Härav			Härav			Härav			Härav			Härav		Arbetsrum både i hem och annor- städes		
		Boende på hotell			Boende i hyresrum			Boende i lägenhet			Sthlm-are (ej besv. A) i bostaden			Arb.rum en- bart annorst.		Ej svarat	Sthlm- are	Övriga
		Arb.- rum finns ej	Arb.- rum till- freds- ställ.	Arb.- rum ej till- freds- ställ.	Arb.- rum finns ej	Arb.- rum till- freds- ställ.	Arb.- rum ej till- freds- ställ.	Arb.- rum finns ej	Arb.- rum- till- freds- ställ.	Arb.- rum ej till- freds- ställ.	Arb.- rum finns ej	Arb.- rum till- freds- ställ.	Arb.- rum ej till- freds- ställ.	till- freds- ställ.	ej till- freds- ställ.			
I kam. kvinnor	11	2	—	—	2	—	—	—	2	—	2	1	1	1	—	—	—	—
män . . .	126	29	3	2	24	10	6	3	13	6	4	15	2	4	2	3	5	1
Summa	137	31	3	2	26	10	6	3	15	6	6	16	3	5	2	3	5	1
II kam. kvinnor	30	3	—	—	3	5	1	2	5	2	4	2	1	1	—	1	—	—
män . . .	188	47	4	7	24	19	14	12	19	13	8	15	—	7	—	—	8	1
Summa	218	50	4	7	27	24	15	14	24	15	12	17	1	8	—	1	8	1
Totalt	355	81	7	9	53	34	21	17	39	21	18	33	4	13	2	4	13	2

BILAGA 5

Allmänna önskemål i bostadsfrågan

Kammare/kön	Ej svarat	Anser: Åtgärder behövs icke	Antal röster för alternativet									Härav enbart alternativet					Röster för Komb. av hotell/hyb. med rum/lägenhet	Antal svar
			hotell	hybel	rum med kokmöjl.			lägenhet			hotell	hotell och/eller hybel 1—2	rum 3—4	lägenhet 5—6	3—4 eller 5—6 men ej 1—2			
					möbl.	omöbl.	S:a 3+4	möbl.	omöbl.	S:a 5+6								
																1		
I k. kvinnor	1	—	2	2	4	3	7	3	3	6	1	3	2	1	6	—	10	
i % av svar.		—	20	20	40	30	70	30	30	60	10	30	20	10	60	—	100	
män	10	4	59	13	34	19	53	16	22	38	31	38	24	11	43	28	116	
i % av svar.		3	51	11	29	16	47	14	19	33	27	33	21	9	37	24	100	
S:a I k.	11	4	61	15	38	22	60	19	25	44	32	41	26	12	49	28	126	
i % av svar		3	48	12	30	17	48	15	20	35	25	33	21	10	39	22	100	
II k. kvinnor	5	1	5	6	6	7	13	9	10	19	3	5	4	7	14	5	25	
i % av svar		4	20	24	24	28	52	36	40	76	12	20	16	28	56	20	100	
män	10	15	78	30	47	37	84	26	31	57	37	54	36	20	69	40	178	
i % av svar		8	44	17	26	21	47	15	17	32	21	30	20	11	39	22	100	
S:a II k.	15	16	83	36	53	44	97	35	41	76	40	59	40	27	83	45	203	
i % av svar		8	41	18	26	22	48	17	20	37	20	29	20	13	41	22	100	
Totalt	26	20	144	51	91	66	157	54	66	120	72	100	66	39	132	73	329	
i % av svar		6	44	16	28	20	48	16	20	36	22	30	20	12	40	22	100	

Bankoutskottets utlåtande nr 29 år 1963

BILAGA 6

Personliga önskemål

	Hotell						Lägenhet											Ej svar	S:a	
	Röster (1 eller ×)		Härav				Röster (1 eller ×)		Härav 1 rum + kokmöjlh.			Härav 1 rum + kök			Härav 2 rum + kök					Härav större omöbl.
	st.	%	> 1 rum	hel session	4 d/vecka	med morgonmål	st.	%	möbl.	o-möbl.	S:a	möbl.	o-möbl.	S:a	möbl.	o-möbl.	S:a			
I kam. kvinnor	2	2	—	—	2	1	2	2	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	7	11
i % av gruppen	18						18			10			10					64	100	
män	35	38	—	8	20	19	45	34	18	6	24	3	12	15	1	2	3	46	126	
i % av gruppen	28						36			19			12	12				37	100	
Summa	37	41	—	8	22	20	47	35	18	7	25	3	13	16	1	2	3	53	137	
i % av gruppen	27						34			18			12	12				39	100	
II kam. kvinnor	3	3	—	1	1	1	13	10	1	3	4	2	5	7	—	1	1	14	30	
i % av gruppen	10						43			13			23					47	100	
män	51	56	2	19	25	24	73	55	24	19	43	5	14	19	4	5	9	64	188	
i % av gruppen	27						39			23			10	10				34	100	
Summa	54	59	2	20	26	25	86	65	25	22	47	7	19	26	4	6	10	78	218	
i % av gruppen	25						39			22			12	12				36	100	
Totalt ¹	91	100	2	28	48	² 45	133	100	43	29	72	10	32	42	5	8	13	131	355	
i % av gruppen	26						37			20			12	12				37	100	

Dessutom ¹ 18 st. med hotell som alt. 2.

² 16 » » lägenhet som alt. 2.

BILAGA 7

Nuvarande bostad komb. med personliga önskemål¹

Nuvarande bostad under Stockholmsvistelsen	Önskar byta mot (× eller 1)												Inga önskemål		Summa		
	Riksdags-hotell		Lägenhet alla alt.		Härav												
					rum med kokmöjl.			1 rum och kök			> 1 rum och kök						
	st.	%	st.	%	Totalt	Härav		Totalt	Härav		Totalt	Härav		st.	%	st.	%
möbl.						omöbl.	möbl.		omöbl.	möbl.		omöbl.					
Hotell	49	49	36	36	28	13	13	7	3	4	1	—	1	14	14	99	100
Hyresrum	32	29	58	52	37	24	12	18	4	13	3	3	—	22	20	112	100
Lägenhet	8	9	38	44	9	5	4	19	3	15	10	2	8	40	47	86	100
	89	30	132	44	74	42	29	44	10	22	14	5	9	76	26	297	100
<i>D:o komb. med kostnader nu</i>																	
Hotell																	
—16 kr/dag	15	32	16	44	15			1			—			6		37	
17—20 ”	26	55	17	47	11			6			—			6		49	
>20 ”	6	13	3	8	2			—			1			2		11	
		100		100													
Hyresrum																	
—130 kr/mån.	10	32	20	36	10			8			2			8		38	
140—190 ”	18	58	28	50	22			5			1			10		56	
>—190 ”	3	10	8	14	5			3			—			3		14	
		100		100													
Lägenhet																	
—190 kr/mån.	4		23	64	4			15			4			22		49	
200—250 ”	3		6	17	3			2			1			12		21	
>250 ”	—		7	19	2			—			5			5		12	
				100													

¹ Anm. Tabellen avser endast icke-stockholmare.

BILAGA 8

Enkäten ang. riksdagsledamöternas bostadsfråga m. m.**Speciella synpunkter (I kammaren)**

Det egna arbetsrummet på rd bör vara försett med egen telefon, bör vara ljudisolerat och försett med en enkel vilobänk. Naturligtvis också med tillräckliga, låsbara förvaringsmöjligheter.

Flera skriv- och vilorum. Även om rd-männens bostadsfråga löses på ett bättre sätt, kommer det ändå att finnas behov av skriv- och vilorum för de ledamöter som icke är bosatta omedelbart intill rd-huset och som på ett effektivare sätt vill använda tiden mellan sammanträden av olika slag.

Önskvärt är att man har ett rum med kokvrå eller kök i centrala staden till ett rimligt pris ungefär efter Norges system. Ett abonnemang på riksdagshotell går för min del också bra om det blir till ett rimligt pris och centralt. Om bostaden blir i ett s. k. riksdagshotell behövs inget särskilt arbetsrum i rd-huset.

Om så är möjligt skulle jag önska få förhyra ovan angiven genom rds förmedling förhyrd bostad omedelbart eller åtminstone från 15/1 1962.

Viktigt att bostaden är belägen nära rd-huset så att även håltimmar kan utnyttjas för arbete och avkoppling. De traktamenten som nu utgår till rd-ledamöter visar sig ej förslå för hyrande av dubblett med badrum eller dusch och kök eller kokmöjligheter.

Har tidigare uttalat mig för riksdagshotell i Resos regi vilket är förutsättningen rent ekonomiskt.

Den lösning jag har (alt. C 4 och 6) passar mig och förefaller passa rätt många. Möjligt att alt. C 3 och 5 är bra för andra. Riksdagshotell tror jag inte på för mer än ett fåtal och som övergångslösning.

Rd-arbetet kan endast med stora svårigheter bli effektivt, så länge bostadsfrågan men i ännu högre grad arbetsmöjligheterna i rd-huset är så skandalöst dåliga som de är. Skriv- och studiemöjligheternas förbättrande i rd-huset är enligt min åsikt viktigare än rumsfrågan.

Om förbättrade arbetsmöjligheter anordnas inom rd-huset och om rd-männens bostadsförhållanden förbättras anser jag att detta kommer att i hög grad underlätta rd-arbetet.

Kostnaden per rum bör ligga i paritet med gängse hotelltaxa.

Ett riksdagshotell med olika möjligheter i fråga om enkelrum och rum med kokmöjligheter samt bättre tillgång till arbetsplatser inom rd-huset skulle vara vad som erfordras.

Förhyrd omöblerad bostad lämpligast,

- a) medger möblering efter behov och personlig smak
- b) ur kostnadssynpunkt knappast ofördelaktigare än dyra och ofta illa möblerade uthyrningsrum.

Då jag har barn i eller snart i ålder för högskolestudier, som redan nu kan och även senare kommer att kunna utnyttja min lägenhet (2 rum + kök) även då rd-session ej pågår, har jag själv f. n. icke önskan att ändra mina bostadsförhållanden nu. Om jag sålunda kanske icke kan anses ha bostadsbehov, som är typiska för en rd-ledamot, kommer väl ändå alltid ett visst antal rd-ledamöter att även i framtiden befinna sig i samma situation som jag.

I 3 år har jag bott på hotell, detta gick *inte* om man på ett rätt sätt skall sköta rd-arbetet. I denna månad har jag erhållit insatslägenhet i HSB i Jakobsberg. Lägenheten bra (ett rum + kök) men för långt bort.

Jag anser angelägnast att förbättrade arbetsmöjligheter ges i eller i närheten av rd-huset. Varje rd-man bör ha en egen arbetsplats; de hårdast engagerade i form av egna rum. Rumsfrågan är säkerligen angelägen men jag vill inte, som ringa berörd, förorda visst alt.

Har prickat för 3 alt. Naturligtvis kan man tänka sig andra lösningar. Ur många synpunkter tror jag emellertid att det för frågans lösning på längre sikt skulle vara av stort värde om ett riksdagshotell/pensionat kunde upprättas.

Önskar tillgång till bl. a. skrivmaskiner.

Restid till rd ca 35 min. Resorna tar sålunda för mycket av arbetstiden i anspråk för att bostaden skall kunna användas som arbetsrum under dagen.

Enl. min uppfattning skulle följande arrangemang i rd-huset i all sin enkelhet innebära avsevärda fördelar, spec. för ledamöterna från landsorten:

1. moderna, ändamålsenliga pulpeter i kamrarna
2. avsevärt större förvaringsskåp för handlingar m. m.
3. för vardera kammaren en garderob för kostymförvaring
4. öppethållande av barserveringen för kaffe m. m. till kl. 21 tisdag—torsdag
5. öppethållande av rd-huset till kl. 23 tisdag—torsdag (nuvarande »utkörning» av ledamöterna kl. 22 ofta mitt i ett TV-program, är ej sympatiskt)
6. anordnande av ett motionsrum i rd-huset — se särskild framställning tidigare i år av hrr Allard, Torsten Bengtson, Tobé och Schött.

Antingen bostadsfrågan löses med hotell eller insprängda lägenheter, är ett centralt läge på »gåavstånd» från riksdagshuset erforderligt.

För egen del vore jag mest betjänt av möjligheten att förhyra möblerat rum med kokvrå under tiden januari—maj och 15/10—december.

F. n. sporadiskt i behov av arbetsrum under håltimmar; tillgodoser jag nu genom att disp. damrummet. Behov där = pers. förvaringsutrymme, kokmöjl., att kunna låsa dörren vid vila.

(Trots tillfredsställande arbetsplats i bostaden.) Det bör tilläggas att det givetvis vore bättre att ha en arbetsplats varifrån bibliotek, skrivhjälp etc. lätt kunde nås.

Lägenhet med rum och kokvrå och badrum i närheten av rd-huset tror jag är idealet, om det kan ordnas till rimlig kostnad.

Mitt fall är naturligtvis helt otypiskt. Jag har våning i Stockholm, ehuru jag mer än 6 månader (frånsett talrika resor) är bosatt på min egendom nära Gränna nu på grund av annan verksamhet. Likaledes disponerar jag arbetsrum och sekreterare i Stockholms Enskilda Bank, nära rd-huset. På grund av min kännedom om kamraters förhållanden har jag dock besvarat frågan C. Jag anser tillika att varje rd-ledamot i rd-huset borde disponera minst ett delat rum.

(Betr. arbetsrum.) Rätt goda möjligheter finnes i rd-huset.

Speciella synpunkter (II kammaren)

Varje ledamot egen hylla (i klubbrum, korridor och skrivrum) för överskådlig och lättåtkomlig förvaring av rd-tryck. Åtgärden kan vidtagas omedelbart.

Bostad om 3 eller 4 rum + kök, där 2 eller 3 ledamöter kan bo i var sitt rum och ha köket + ett sällskapsrum gemensamt, där man kan diskutera arbetsproblem, samtidigt som man stärker gemenskapen.

Lägenheter/rum med centralt läge; badrum önskvärt. Ett riksdagshotell komme att bli trist och kasernbetonat.

Önskedröm = som i Norge. Vid KU:s besök i Oslo 24/11 1961 väckte norska stortingets arrangemang den svenska delegationens stora uppskattning.

Bostadsfrågan har sin betydelse, men frågan om arbetsmöjligheterna är än större. Verkar skrämmande att konstatera hur dåligt vi sörjt för våra egna arbetsförhållanden. Rum med skrivmaskiner alldeles otillräckligt till antal. Situationen vid vissa tider hopplös.

Otillräckligt antal skrivrum.

Utan tvekan vore omöblerade enrumslägenheter med bad och åtm. kokvrå i fastighet så nära rd-huset som möjligt en verklig tillgång för rd-ledamöterna.

Rd-männen bor nu på samma sätt som i slutet av 1800-talet. Detta försämrar deras arbetsmöjligheter.

Betr. riksdagshotell. Den nuvarande situationen *antyder* ett behov av särskilda åtgärder. Behovet kommer troligen att starkt accentueras med tiden. Bostadskostn. bör icke överstiga den öppna marknadens priser för medelgod standard med högre belopp än som rimligen motsvarar den ev. spec. service som kan förutses i ett riksdagshotell.

En dubblett i ett kollektivt »riksdagshotell» vore kanske det ideala, ett arbetsrum och ett sovrum.

Telefon och ordentliga skrivmaskiner bör — i väntan på mera ordentl. förhållanden — installeras i de rum, som redan finns i rd-huset. Det saknas åtskilligt i det stycket.

Återinförande av fraktbidrag för gods mellan bostad i hemorten och Sthlm och vice versa, avseende att möjliggöra bättre arbetsmöjl. och bostad under rd-tiden. Gärna under förutsättn.: 1) att godset sändes på billigaste

sätt, 2) att detta blir billigare för statsverket än regelbundna veckoresor mellan Stockholm och hemmet.

Första tiden torde hotell vara att föredra. Efter några år med uppdrag, som kräver längre vistelse i Stockholm, behöver man egen lägenhet med egna möbler.

Angeläget med ökat antal små arbetsrum i rd-huset för de »vanliga» ledamöterna. Också bättre tillgång till moderna kontorsmaskiner, främst skrivmaskiner, men också enklare dupliceringsmaskiner är önskvärd.

Har som ordf. i kanslideputerade inget eget rum. Måste dagligen ha kontakter med olika befattningshavare.

Bättre arbetsmjöl. (rum med telefon och skrivmaskinsutrustning) i eller i närheten av rd-huset anser jag vara nödvändigt.

Nuvarande arbetsförhållanden inom rd-huset är synnerligen otillfredsställande. Alldeles särskilt betydelsefullt är det att rd-ledamöterna har möjligheter att i lugn och ro kunna få disponera välbelägna mindre arbetsrum. Nuvarande »vindsrum» är felbelägna och otillfredsställande möblerade.

Om bostad ordnas är särskild arbetsplats obehövlig utom rd-huset. Lägenhet bör disponeras helår enär flertalet rd-män även under icke-sessionstid har uppdrag i Stockholm. Ej riksdagshotell = kategorihus.

Tror att ett »kategorihus» där man inhyser endast rd-män är mindre tilltalande ur olika synpunkter. Då är det bättre att krafterna inriktas på att få fram smålägenheter i vanliga hyreshus.

Bättre förvaringsutrymmen i rd-huset bör kunna ordnas *snarast*.

För min del är önskemålet någonting liknande de norska hybler, d. v. s. ett rum och kokvrå samt dusch, ev. sovalkov. Detta skulle disponeras hela sessionstiden men kunde mycket väl användas som hotell under sommaren. Om en sådan bostad kunde erhållas i närheten av rd-huset skulle den även fylla mitt behov av arbetsrum.

En avskild arbetsplats är ett primärt behov för arbetsro och ett mera aktivt rd-arbete.

Komb. bostad på hotell med otillfredsställande arbets- och förvaringslokaler på riksdagen är ett väldigt besvär, som på ett eller annat sätt bör avhjälpas.

Det väsentligaste önskemålet är bättre arbetsmöjligheter. Snart har väl varje kommunalnämndsordf. ett rum på kommunalkont., men rd-ledamöterna — nej.

Möjligheter att a) själv tala in på bandspelare (minifon), b) att anlita stenograf och att i båda alt. få utskrift gjord — mot skälig kostnad. Att »knacka maskin» själv är orationellt; att ringa in stenogram (till eget kontor för utskrift) likaledes.

För mig personligen räcker de skriv- och arbetsutrymmen som nu erbjuds i rd-huset — om de bara vore flera. Ofta när man kommer i ett angeläget ärende, så är rummet upptaget.

Tillgång till bastubad i rd-huset.

Efter 9 år i rd har jag just i dagarna fått min bostadsfråga ordnad och

hyr från 1/1 1962 en enrumslägenhet (modern). Erfarenheterna från de gångna årens bedrövliga bostadssituation ger mig underlag för att starkt påyrka en lösning av rd-männens bostadsfråga.

Om ett särskilt riksdagshotell anses motiverat, bör detta förläggas till gamla stan, förslagsvis den tomt där Hotell Malmen hade för avsikt att uppföra ett annex. Ev. annan bebyggelse så central som möjligt (Östermalm).

Skrivmaskiner och telefon bör ställas till förfogande i bostad. Likaledes skrivmateriel. — En annan lösning på problemet skulle kunna vara att en maskinskrivningscentral vore kostnadsfritt tillgänglig.

I jämförelse med t. ex. stortinget i Norge är de svenska rd-männens arbetsmöjligheter (tillgång till eget eller delat arbetsrum) och bostadsförhållanden ytterst dåligt ordnade.

Obs. den mest överlägsna lösningen i form av smålägenheter i bostadsrättsform (HSB och Riksbyggen). — Om den mest tilltalande lösningen blir s. k. »insprängda» smålägenheter kan dessa överlåtas till nya rd-ledamöter under hand. Här kommer fördelen av bostadsrättslägenheten in i bilden. Det blir ett »personligt ägande», möblering och inredning efter eget val och (under koop. garanti) full kontroll på bostadskostnaderna.

Vid förbättrade arbetsmöjligheter i rd-huset anser jag att anspråken på arbetsutrymmen i bostaden blir mindre.

Man behöver tillgång till mer material, ex. rd-tryck från tidigare år, uppslagsverk etc. (= olägenhet med att arbeta i bostaden).

Stor olägenhet med nuvarande förhållanden att inte spilltid kan tas till vara. Viktigt att ledamöterna får möjlighet att ha en arbetsplats med telefon och förvaringsutrymmen.

Rum för sporadiskt utnyttjande (i rd-huset) bör ligga omedelbart invid kamrarnas sessionsrum, ha ordentliga skrivmaskiner, bra ljus, vara dragfria; vidare skulle man behöva ett klipparkiv och ett bildarkiv.

I rd-huset är det alldeles för dålig tillgång på skrivrum. Vid vissa tillfällen är det t. ex. omöjligt uppbringa en ledig skrivmaskin.

Det finnes tillräckligt många arbetsrum i riksdagen. Bostadsfrågan ordnas på vanligt sätt.

Man skulle bättre kunna utnyttja spilltid om det vore möjligt att få ha ett arbetsrum inom rd.

En rd-ledamot, som arbetar en stor del av året i Stockholm bör ha en dubblett eller 2-rumslägenhet till sitt förfogande. I annat fall medför riksdagsmannauppdraget en sänkt bostadsstandard. — Arbetsrummen i rd för enskilda ledamöter bör utökas till ett 50-tal.

Särskilt riksdagshotell anser jag det inte vara mycket bevänt med såvida rummen måste utrymmas under veckosluten.

December 1961.

P. M.**Utredning rörande ombyggnad av riksdagsrestauranten**

Den nuvarande riksdagsrestaurantens kök och ekonomilokaler är omoderna och arbetskrävande samt så starkt förslitna, att de sanitära förhållandena icke längre kan anses godtagbara. En total ombyggnad blir därför ofrånkomlig. De befintliga lokalernas utformning och läge i huskroppen är sådan, att en rationell planlösning knappast är möjlig.

Restaurantrörelsen kan drivas enligt två principiellt olika alternativ, som avses behandlas i fortsättningen. Givetvis kan mellanformer tänkas mellan de bägge alternativen.

Alt. I. Restauranten drives på det sätt som nu sker, d. v. s. restauranten avses uteslutande för riksdagsledamöter och deras gäster samt för riksdagens tjänstemän. I detta fall utlämnas restauranten hyresfritt till lämplig entreprenör. Restauranten inredes med en standard motsvarande en personalrestaurant vid ett ämbetsverk eller industriföretag, dock förutsättes servering vid borden.

Alt. II. Restauranten drives såsom offentlig restaurant med matsal, festlokaler samt en för riksdagsledamöterna särskilt avsedd matsal, som sålunda icke är tillgänglig för allmänheten. De för allmänheten tillgängliga lokalerna förutsättes bli av förstaklass typ med fullständiga rättigheter. Restauranten uthyres till lämplig restauratör.

Den för riksdagsledamöterna speciellt inredda matsalen är av enklare typ än restaurantlokalerna med en standard förslagsvis motsvarande stadens förstklassiga vinrestauranter av typ Sturehof, Cattelin och liknande. Avsikten med denna matsal är att tillgodose riksdagsledamöternas behov av en mera vardaglig mathållning under enklare former än de, som vanligen tillämpas i en förstaklassrestaurant och till ett överkomligt pris. I denna matsal förutsättes, att serveringen förutom av mat- och konditorivaror endast skall omfatta öl, vin och alkoholfria drycker. Härigenom kan önskemålen från de riksdagsledamöter, som av principiella skäl icke använder spritdrycker, åtminstone i viss utsträckning tillgodoses.

För riksdagsledamöterna anordnas lämplig intern förbindelse mellan riksdagshuset och restauranten.

Beskrivning av alt. I

Restauranten förlägges i huvudvåningen med fasad mot riksbankshuset. Rummen mellan valvbågarna avses användas för restauranten. I övre källarvåningen avses ett utrymme inredas för personalrum och förråd.

Mellan kök och matsal anordnas kassa med en öppen utlämningsdisk, där servitörerna hämtar mat och drycker. Disken inlämnas genom en lucka i väggen och transporteras genom en bandtransportör till det bakom kök och kallskänk belägna diskrummet.

Varu- och personhiss anordnas från kökslokalerna i huvudvåningen till förut nämnda förråds- och personallokaler i övre källarvåningen.

Planlösningen i övrigt framgår av skiss Nr 201.¹

Köket är dimensionerat och utrustat för servering av tre valfria rätter — i huvudsak av standardtyp — till varje måltid samt ett begränsat sortiment kallskuret, smörgåsar och desserter. Förutom av kaffe, te och andra alkoholfria drycker förutsättes endast servering av öl och vin.

Matsalen möbleras med standardmöbler av god kvalitet. På borden dukas exempelvis endast med tabletter. Platsantalet beräknas till ca 100.

Prisläget inom restauranten beräknas med nuvarande prisläge för en standardlunch omfattande smör, bröd, varmrätt och en valfri dryck (dock icke öl och vin) ligga inom 4:50 kronor. Motsvarande middag eller supé, varvid dock soppa eller dessert tillkommer, beräknas ligga inom 6: — kronor. Servisavgift är härvid inräknad.

Byggnadskostnaderna uppskattas till 1 200 000 kronor med reservation för oförutsedda kostnader i samband med ventilation och VVS-anläggning, vilka med hänsyn till byggnadens karaktär är ytterst svårbedömda. Härtill kommer kostnaden för lös inredning.

Årskostnaderna skulle, beräknade efter 8 % av det investerade beloppet och omfattande kapitalkostnader samt kostnader för värme, vatten och underhåll uppgå till lägst 96 000 kronor per år. Då man vid en restaurant av denna typ torde få räkna med att entreprenören — i likhet med vad som sker vid ämbetsverk och andra statliga institutioner — därjämte måste tillhandahållas fri kraft, telefon, vissa inventarier samt viss städning torde årskostnaderna böra ökas med minst 20 000 kronor. Totala årskostnaden skulle sålunda komma att uppgå till ca 116 000 kronor. Hyra kan icke uttagas i detta alternativ.

I entresolen ovanför matsalen kan anordnas en avdelning uteslutande avsedd för konditoriservering.

Beskrivning av alt. II

Restauranten förlägges till riksbankshusets norra del och omfattar dels en offentlig förstaklass restaurant om ca 100 platser i bottenvåningen med fasad mot riksdagshuset och med ingång från byggnadens nuvarande norra entré, dels en festvåning mot Mälarensida rymmande ca 100 platser. Ovanför festvåningen inredes matsal för riksdagsledamöter även denna rymmande ca 100 platser. Ljugsgården överbygges och här anordnas kök och ekonomilokaler.

Den offentliga matsalen och festvåningen anordnas och inredes såsom en restaurant av vanlig förstaklass typ.

Matsalen för riksdagsledamöterna anordnas och inredes såsom en restaurant av samma karaktär som i Alt. I. I kassan anordnas ett sekundärkök med värmeapparater lämpliga för snabbtillredning av förberedda rätter, som levereras av restauranköket. Bredvid kassan anordnas särskilt diskrum. Kassan förbindes med en hiss med de underliggande kökslokalerna.

I källarvåning under festvåning och kök anordnas personalutrymmen och förråd. Planlösningen i övrigt framgår av skisserna Nr 202—204.¹

Festvåningen inredes på sådant sätt, att den kan avdelas i mindre avdelningar rymmande 25—50 personer.

¹ Bifogad originalpromemorian.

Den offentliga restauranten med festvåning avses tillämpa den servering och prissättning som är vanlig vid stadens övriga restauranter av motsvarande typ. Riksdagsledamöterna och partierna skall ha företrädesrätt till utnyttjande av festvåningen. I riksdagsledamöternas matsal avses tillämpas samma servering som i alt. I och med samma prissättning.

Byggnadskostnaderna uppskattas till ca 2 500 000 kronor med samma reservation som gäller för alt. I. Härvid är dock att märka, att risken för överraskningar beträffande VVS- och ventilationsanläggningarna är mindre än i alt. I, då köket till största delen blir nybyggt i ljusgården.

Årskostnaderna skulle i detta alternativ, beräknade på samma sätt som i alt. I, uppgå till 200 000 kronor. I detta alternativ behöver man däremot icke räkna med att restauratören skall tillhandahållas kraft, telefon, underhåll och inventarier m. m. Härtill kommer kostnaden för lös inredning endast för riksdagsledamöternas matsal.

För en restaurant av den storleksordning, som här förutsättes, är en hyra av ca 160 000 kronor per år rimlig, beräknad efter en årsomsättning av 2 000 000 kronor. Då den föreslagna årshyran motsvarar ca 138 kronor/m² skulle med ifrågakvarande läge en väsentligt högre hyra sannolikt lätt kunna erhållas. Med hänsyn till att restauranten skall hålla ett lägre pris för riksdagsledamöterna har emellertid ovanstående hyra ansetts rimlig. Kostnaderna för riksdagsledamöternas matsal skulle sålunda i detta alternativ nedbringas med ca 75 000 kronor per år. För att minska olägenheterna av att restauranten icke är belägen i riksdagshuset föreslås, att på lämplig plats i detta anordnas en buffé för kaffe, läskedrycker, smörgåsar och bakverk.

Det ekonomiska underlaget för en restaurant av den föreslagna typen har endast blivit föremål för ett bedömande, då en marknadsundersökning i egentlig mening icke kunnat ske bl. a. på grund av tidsbristen.

Bedömandet har skett dels på grundval av nedanstående teoretiska beräkning av gästfrekvens och omsättning, dels på underhandssamtal med representanter för Sarabolaget och Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter.

Gästfrekvens och omsättning

Den bedömda dagliga gästfrekvensen i den offentliga delen framgår av nedanstående sammanställning.

Måltid	Medelfrekvens per dag				
	Riksdagsledamöter Politiska partier m. fl.	Personal från statliga verk m. m.	Affärsmän	Turister och tillfälliga gäster	Summa
Lunch antal.....	10	10	40	10	70
Middag.....	10	10	20	20	60
Supé.....	10	5	20	15	50
Festvåning.....	10	5	30	15	60
Summa	40	30	110	60	240

Med ovanstående gästfrekvens och en medelkonsumtion av:

15 kr per gäst för lunch
 25 " " " " " middag
 25 " " " " " supé

25 kr per gäst i festvåningen skulle omsättningen bli följande		
70 st lunch à 15:—	pr dag	1 050:—
60 » middag » 25:—	» »	1 500:—
50 » supé » 25:—	» »	1 250:—
60 » festvåningsgäster à 25:—	» »	1 500:—
Övrig försäljning (tobak m. m.)	» »	200:—
	Summa daglig omsättning	5 500:—
	Årlig omsättning avrundat	2 000 000:—

Härtill kommer omsättningen i riksdagsledamöternas matsal, vilken beräknas uppgå till 200 000 kronor per år. Omsättningen i riksdagsledamöternas matsal har icke medräknats i det följande.

Överslagskalkyl

På grundval av en beräknad omsättning av 2 000 000 kronor och en årshyra på 160 000 kan nedanstående överslagsmässiga kalkyl uppställas.

Fasta omkostnader	300 000:—
Rörliga omkostnader utom råvaror	500 000:—
Råvaror	1 000 000:—
Bruttovinst	200 000:—
	<hr/>
	2 000 000:—

Under förutsättning att den beräknade omsättningen kan erhållas, torde ett tillfredsställande ekonomiskt resultat kunna ställas i utsikt.

Vid underhandssamtal med representant för Sarabolaget har från bolaget framhållits att en förstaklassrestaurant av nyttotyp med läge inom området nedre Drottninggatan synes motiverad och att en omsättning av minst 2 milj. kr. per år torde vara realistiskt för en restaurant av föreslagen typ och storlek.

Bolaget har även uttalat att en kombination av offentlig restaurant och personalrestaurant ur ekonomisk synpunkt torde vara gynnsam. Bolaget kan med föreslagna hyressumma av 160 000 kronor vara intresserat av att driva rörelsen.

Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter har uttalat att med en omsättning av 2 milj. kr. per år kan en årshyra av 160 000 kronor anses såsom rimlig.

Det bör slutligen framhållas att med hänsyn till att restauranten företrädesvis är av nyttokaraktär torde den bli relativt okänslig för konjunkturförändringar.

Jämförelse mellan alternativen

Med ovan nämnda förutsättningar kan följande jämförelser göras.

	Alt. I	Alt. II
Byggnadskostnader	1 200 000	2 500 000
Kapitalkostnader, värme, underhåll 8 % per år	96 000	200 000
Kraft, telefon, inventariestkostnader, städning m. m. Beräknad årskostnad	20 000	—
	<hr/>	<hr/>
Avgår hyra	116 000	200 000
	—	160 000
Netto årliga kostnader för riksdagens måltidslokaler	116 000	40 000

Fördelar alt. I

Relativt lågt investeringsbehov.
Låga matkostnader för riksdagsledamöterna.
Restauranten bekvämt tillgänglig.

Nackdelar

Höga årliga lokalkostnader.
Ej tillgång till förstaklass restaurant och festvåning.

Fördelar alt. II

Låga årliga lokalkostnader.
Tillgång till representativa lokaler för konferenser, fester, m. m.
Låga matkostnader för riksdagsledamöterna.

Nackdelar

Högt investeringsbehov.
Relativt utrymmeskrävande.
Restauranten belägen i bankhuset.

Sammanfattning. Fördelarna med alt. II synas så övervägande, att detta alternativ förordas.

Stockholm den 19 mars 1963

Kjell Laurin

Möjligheter att anskaffa arbetsrum för riksdagens ledamöter

Alt.	Antal kam-mare	Antal arbetsrum (totalt ca) ¹	Lokaler i riksdagshuset	Lokaler i bankhuset Ekonomi-byrån, stats-revisorerna, nordiska rådet, utskott, parti-lokaler, bibliotek och upplysningstjänst (gäller ej Alt. C, F, J o. K)	Lokaler i flyglar	Anm.
A: 1	2	175	restaurant i huvudvån.	statsrådsrum, 2. k. kansli	—	A: 1
A: 2	2	160	2. k. kansli	restaurant	—	A: 2
B: 1	2	225	restaurant	statsrådsrum, 2. k. kansli	partirum, utskott	= A: 1 + flyglar
B: 2	2	210	2. k. kansli	restaurant	»	= A: 2 + flyglar
C	2	55	2. k. kansli	statsrådsrum	bibliotek o. upplysn-tjänst, partirum el. utskott	= A: 1 utan bankhu-set men med flyglar
D: 1	1	180	huvudvån. o. restaurant entre enl. Lind	statsrådsrum	—	D: 1
D: 2	1	165	» statsrådsrum	restaurant	—	D: 2
E: 1	1	230	» restaurant	statsrådsrum	partirum, utskott	= D: 1 + flyglar
E: 2	1	215	» statsrådsrum	restaurant	»	= D: 2 + flyglar
F	1	60	» restaurant	—	bibliotek o. upplysn-tjänst, partirum el. utskott	= D: 1 utan bankhu-set men med flyglar
G: 1	1	350	plenisal enl. Lind, befintligt trapp-system, arbetsrum mot gård i nuv. 1. k. plenisal	restaurant	—	G: 1
G: 2	1	335	»	restaurant	—	G: 2
H: 1	1	400	» statsrådsrum	restaurant	partirum, utskott	= G: 1 + flyglar
H: 2	1	385	» statsrådsrum	statsrådsrum	»	= G: 2 + flyglar
J	1	230	» restaurant	restaurant	»	= G: 1 utan bankhu-set men med flyglar
K	1	180	» alla funktioner inom riksdagshuset	—	bibliotek o. upplysn-tjänst, partirum el. utskott	= G: 1 utan bankhu-set

¹ Inkl. rum för statsråd, talmän, gruppledare och utskottsordförande.